ERAC.

EU-subsidiemonitor 2021-2027

Provincie Fryslân

Projectteam:
Martijn Panjer
Chantal Peters
Julia van Loon
Joost Rooijmans

088-4527100
info@erac.nl
www.erac.nl

Eindhoven
Philitelaan 73
6517 AM

Utrecht
Central Park Utrecht, 8ste verdieping
Stadsplateau 27-29, 3521 AZ

Den Haag
Prinses Margrietplantsoen 33
2595 AM

KvK 160.72.450
BTW 8029.64.412.B01

ERAC.

Inhoudsopgave

Inleiding 3

Algemeen beeld programma's 5

Organisaties en samenwerkingen 15

Niet-projectgebonden financieringen: leningen en directe betalingen 23

Benchmark 26

Bijlagen 29

Inleiding

Aanleiding

In opdracht van Provincie Fryslân heeft ERAC een inventarisatie uitgevoerd van Europese subsidies en projecten met organisaties die zijn gevestigd in de provincie Fryslân. Deze inventarisatie heeft betrekking op de programmaperiode 2021-2027. De resultaten hiervan worden gepresenteerd in dit rapport. De gepresenteerde cijfers hebben als peildatum **1 september 2026**.

In deze monitorrapportage ligt de focus op de programmaperiode 2021-2027. Dit betekent dat de gegevens over de periode 2014-2020 niet zijn opgenomen. Gegevens over de periode 2014-2020 zullen waar van meerwaarde gebruikt worden als een korte vergelijking tussen de vorige en de huidige periode, bijvoorbeeld op het gebied van tempo van subsidietoekenningen.

Kerncijfers

Vanaf het begin van de programmaperiode 2021-2027 tot aan de peildatum 1 september 2026 is **€146.039.012** Europese subsidie toegekend aan **401** unieke organisaties (**700** projectdeelnames) in de provincie Fryslân. Deze organisaties besteden de subsidie bij het realiseren van **508** projecten. Met de verschillende projecten wordt een CO2-reductie van **5.589 ton** bereikt.

De investeringsimpuls van Europese middelen op de totale projectkosten in de provincie Fryslân bedraagt **€ 282.389.301**. De gewogen multiplier van Europese subsidie voor de provincie Fryslân bedraagt **1,93**. De verwachte vervolginvesteringen bedragen **€ 46.727.786**.

Ten slotte zijn ook EIB-leningen aan organisaties in de provincie Fryslân onderdeel van deze inventarisatie. De totale omvang van deze investeringen betreft **€ 225.085.756**.

ERAC.

Leeswijzer

Dit rapport heeft de volgende opbouw:

- Algemeen beeld programma's
- Organisaties en samenwerkingen
- Niet-projectgebonden financieringen: leningen en directe betalingen
- Benchmark

Als bijlagen zijn opgenomen:

- Informatie over de opzet van de inventarisatie
- Beschrijving van de Europese programma's
- Korte duiding van de Sustainable Development Goals (SDG's)

De informatie is weergegeven in overzichtelijke tabellen, figuren en andere visuals. In de tabellen zijn gele balken weergeven, via deze balken is in de relatieve verhouding van de aantallen in de tabellen ten opzichte van elkaar direct visueel zichtbaar. Daarnaast worden de tabellen, figuren en andere visuals waar nodig toegelicht.

Algemeen beeld programma's

Europese subsidie in de provincie Fryslân

Per peildatum 1 september 2026 is binnen de programmaperiode 2021-2027 in totaal **€ 146 miljoen** euro aan Europese subsidie toegekend aan organisaties[1] in de provincie Fryslân. Tabel 1 geeft de kerncijfers van dit peilmoment weer. In figuur 1 is de ontwikkeling van de subsidietoekenning voor de provincie weergegeven. Vanaf begin 2022 neemt de toegekende subsidie pas substantieel toe, voornamelijk doordat veel programma's daarvoor nog in de opstartfase zaten.

Europese subsidie	Organisaties	Unieke partners	Projecten	Arbeidsplaatsen
€146.039.012	700	401	508	5.098

Tabel 1: Totaalcijfers provincie Fryslân voor programmaperiode 2021-2027

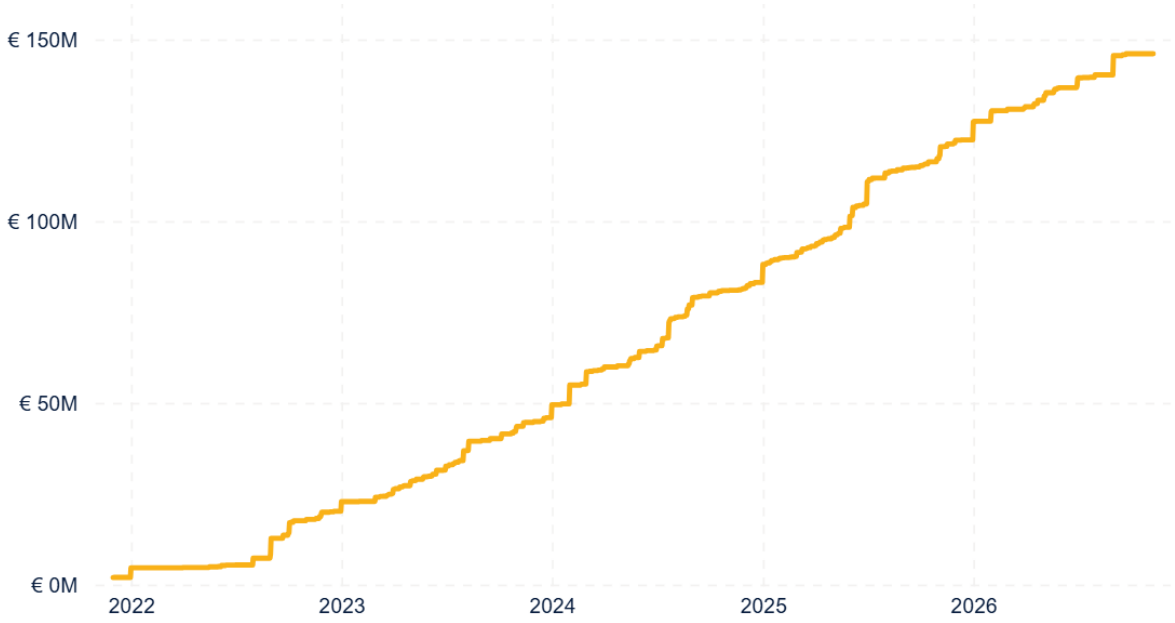

Figuur 1: Cumulatieve groei toegekende Europese subsidie in de provincie Fryslân[2]

[1] Rechtspersonen of entiteiten, zoals bedrijven, overheidsinstellingen, non-profitorganisaties, onderwijsinstellingen of samenwerkingsverbanden, die in aanmerking komen voor Europese subsidies en gevestigd zijn in de provincie Fryslân.
[2] Het is mogelijk dat nieuwe subsidietoekenningen opgenomen zijn met een datum die voor de vorige peildatum ligt. Dit komt voor als deze gegevens met vertraging in de programmadatabases worden gerapporteerd. Als projectdatum hanteren wij indien beschikbaar de start- of beschikkingsdatum van een project.

ERAC.

Vergelijking huidige en vorige programmaperiode

Om de toegekende subsidie beter in perspectief te plaatsen, is het nuttig om een vergelijking te maken met hetzelfde meetmoment in de vorige programmaperiode, namelijk 1 september 2019. Op dat moment bedroeg de toegekende subsidie aan organisaties in de provincie Fryslân **€ 53.313.042** binnen **193 projecten** en **148 unieke organisaties**.

Ten opzichte van dat meetmoment ligt de toegekende subsidie in de huidige programmaperiode **€ 92,7** miljoen hoger, een stijging van **173,9%.** Ook het aantal projecten en betrokken organisaties is toegenomen. Het verschil bedraagt **360** projecten en **253** unieke organisaties. Daarmee is niet alleen de omvang van de toegekende subsidie groter, maar zijn ook meer projecten en organisaties vertegenwoordigd.

De grootste toenames zijn zichtbaar binnen Interreg Duitsland-Nederland, JTF en ELFPO. Bij Interreg Duitsland-Nederland gaat het om een toename van 27 projecten. Daarnaast draagt de toevoeging van het JTF-programma bij aan het verschil tussen beide periodes. Ook binnen EMVAF is een toename zichtbaar, met name in de omvang van de Europese subsidie. Deze ligt € 1,9 miljoen hoger dan op hetzelfde meetmoment in de vorige programmaperiode.

ERAC.

Europese subsidie en aantal projecten naar Europees programma

In deze paragraaf zijn de resultaten van de programmaperiode 2021-2027 in subsidie en aantallen projecten naar Europees programma[3] voor de provincie Fryslân weergegeven.

	Projecten	Europese subsidie
Europese regie	**137**	**€ 55.055.537**
CEF	3	€ 5.304.710
COSME	5	€ 1.909.338
Creative Europe	7	€ 481.388
Digital Europe	4	€ 1.274.445
ERASMUS+	65	€ 20.685.313
Europe for citizens	2	€ 190.992
Horizon Europe	36	€ 14.022.264
Innovation Fund	1	€ 2.053.058
Interreg VIC Europe	8	€ 1.718.412
LIFE	6	€ 7.415.618
Nationale regie	**90**	**€ 20.026.533**
AMIF	2	€ 1.696.860
EMVAF	76	€ 2.459.479
ESF+	11	€ 15.503.988
ISF	1	€ 366.206
Regionale regie	**281**	**€ 70.956.942**
EFRO 2021-2027 Noord-Nederland	57	€ 23.529.559
ELFPO	139	€ 10.850.809
Interreg VIA Duitsland-Nederland	31	€ 8.063.017
Interreg VIA Euregio Maas-Rijn	1	€ 125.238
Interreg VIB Noordzeeregio	9	€ 4.366.114
Interreg VIB North West Europe	13	€ 7.188.373
Just Transition Fund (JTF)	24	€ 16.307.123
Kansen voor West III	5	€ 458.507
OPZuid EFRO 2021-2027	2	€ 68.203
Totaal	**508**	**€ 146.039.012**

Tabel 2: Aantal projecten en Europese subsidie per Europees programma

[3] Een aantal programma's komt nog niet voor in de update. Deze programma's hebben vooralsnog geen projecten gepubliceerd en/of aangekondigd. Deze programma's zijn EEE-F en URBACT.

Opmerkingen bij tabel 2:

- Voor Fryslân hebben de programma's onder regionale regie het grootste aandeel, zowel in Europese subsidie als in het aantal projecten, gevolgd door de programma's onder Europese regie. Binnen de regionale regie vertegenwoordigen EFRO 2021–2027 Noord-Nederland en het Just Transition Fund (JTF) samen 56% van de toegekende Europese subsidie. Met 139 projecten kent ELFPO het grootste aantal projecten.
- Binnen EFRO 2021–2027 Noord-Nederland is Founded in the North het grootste project, met € 5,5 miljoen aan Europese subsidie voor Friese begunstigden. Naast EFRO Noord-Nederland zijn ook projecten uit twee andere EFRO-programma's terug te zien: Kansen voor West III en OPZuid EFRO 2021–2027. Hoewel Fryslân buiten de programmagebieden van deze programma's valt, zijn Friese organisaties vanwege hun specifieke kennis en expertise bij verschillende projecten betrokken. Het betreft verschillende mkb-bedrijven met een vestiging in Fryslân.
- Binnen Fryslân zijn vier Interreg-programma's vertegenwoordigd. Interreg Deutschland-Nederland is met 31 projecten en € 8 miljoen aan Europese subsidie het grootste Interreg-programma voor de provincie. Het grootste project is NERTHUS, met € 2,2 miljoen aan subsidie voor Friese begunstigden. Het project richt zich op het versterken van het bodemmicrobioom om de bodemkwaliteit, landbouwproductiviteit en klimaatbestendigheid te verbeteren.
- Binnen de programma's onder Europese regie hebben Erasmus+ en Horizon Europe het grootste aandeel. De subsidies uit deze programma's komen in Fryslân voornamelijk terecht bij kennisinstellingen. Binnen Erasmus+ ontvangt NHL Stenden Hogeschool ruim € 9,3 miljoen uit tien projecten, gevolgd door Firda met ruim € 4,6 miljoen uit elf projecten. Binnen Horizon Europe ontvangt Stichting Wetsus (Water Technology) ruim € 3,5 miljoen uit acht projecten, gevolgd door de Provincie Fryslân met ruim € 1,6 miljoen uit vijf projecten.
- Binnen CEF is € 5,17 miljoen gekoppeld aan het project Rhombus UPSIDE III: Upscaling inland Port infrastructure in Support of modal shift and regional Sustainable Development, part 3 – Comprehensive Network. Dit bedrag komt in Fryslân volledig ten goede aan BB Nederland B.V.
- Binnen het LIFE-programma gaat van de in totaal € 7,4 miljoen ruim € 3 miljoen naar het project Sustainable Wastewater Innovation Towards Circular H2O. Vijf van de tien partners binnen dit internationale consortium zijn afkomstig uit Fryslân.
- Onder nationale regie ontvangt Fryslân via ESF+ het grootste bedrag aan Europese subsidie, terwijl EMVAF het grootste aantal projecten kent.
- De projecten binnen EMVAF zijn onder te verdelen in drie categorieën: Vermindering en voorkoming van vervuiling/verontreiniging (€ 1,7 miljoen verdeeld over 43 projecten), Investeringen in het herstel van beschermde mariene gebieden (€ 316.600 verdeeld over 32 projecten) en Ontwikkeling van procesinnovatie (€ 380.534 voor één project).
- Vrijwel alle ESF+-subsidies in Fryslân lopen via de Gemeente Leeuwarden. De uitzondering is het project Fix IT, waarbij NHL Stenden Hogeschool de begunstigde is. Voor de overige projecten is de gemeente Leeuwarden niet de uiteindelijke begunstigde. In haar rol als centrumgemeente treedt zij op als hoofdaanvrager en zorgt zij voor de doorgeleiding van middelen naar andere gemeenten die deelnemen aan de ESF+-projecten.
- Stichting Innovatiepact Fryslân en NHL Stenden Hogeschool, samen met Zius Forensics B.V., tellen als enige organisaties deelname binnen het Digital Europe programma.

.

Europese subsidie naar sector

Europese subsidie naar bestuurlijk thema

In deze paragraaf is de toegekende Europese subsidie verdeeld naar de bestuurlijke thema's. Onderstaand figuur geeft deze verdeling per bestuurlijk thema weer, waarbij tussen haakjes ook het aantal projecten staat vermeld.

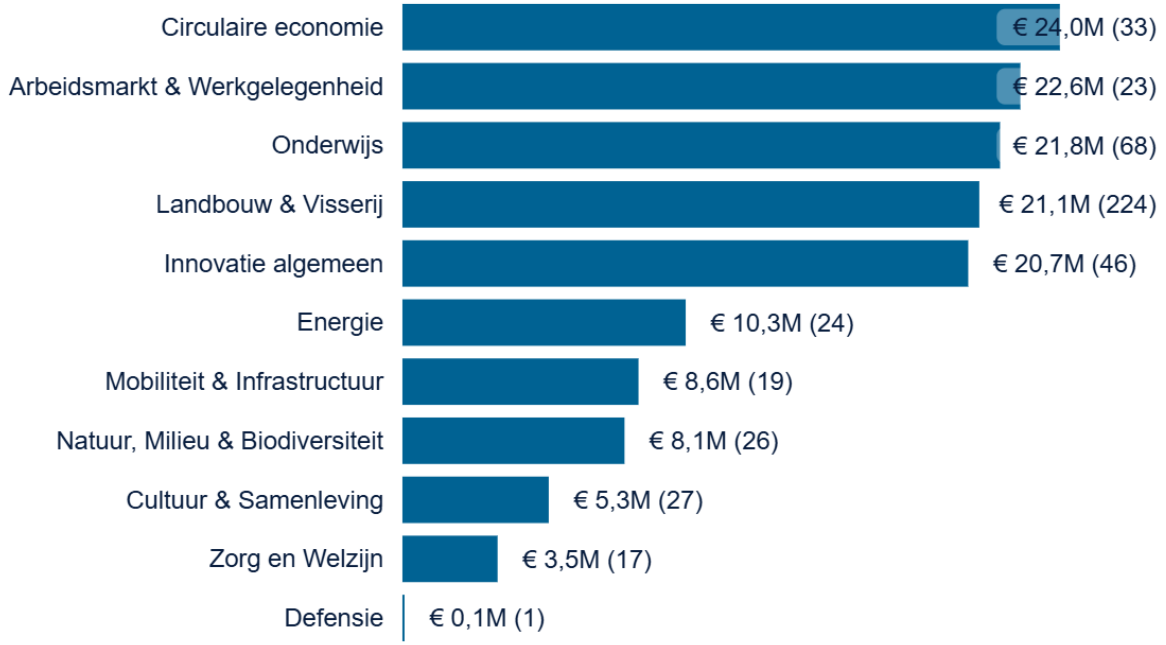

Figuur 2: Europese subsidie (en aantal projecten) per bestuurlijk thema

Opmerkingen bij figuur 2:

- De meeste Europese subsidie binnen de provincie is toe te schrijven aan projecten binnen de bestuurlijke thema's 'Circulaire economie', 'Arbeidsmarkt & Werkgelegenheid' en 'Onderwijs'. De verschillen binnen de top vijf zijn echter beperkt: de toegekende Europese subsidie varieert van € 20,7 miljoen tot € 24,0 miljoen. Kijkend naar het aantal projecten is 'Landbouw & Visserij' met 224 projecten het grootste bestuurlijke thema.
- Binnen 'Circulaire economie' vallen de meeste projecten onder EFRO 2021-2027 Noord-Nederland (8), JTF (7) en Horizon Europe (5). Binnen 'Arbeidsmarkt & Werkgelegenheid' gaat het vooral om projecten binnen ESF+ (11), gevolgd door JTF (6). Projecten binnen 'Onderwijs' vallen voornamelijk onder Erasmus+ (64). Gemeten naar Europese subsidie is binnen dit thema JTF het grootste programma (€ 6,4 miljoen), gevolgd door LIFE (€ 6,1 miljoen) en EFRO 2021-2027 Noord-Nederland (€ 4,8 miljoen).
- Binnen 'Landbouw & Visserij' gaat het om een groot aantal projecten met relatief beperkte subsidiebedragen per project. Vanuit ELFPO is € 10,5 miljoen toegekend aan 131 projecten en vanuit EMVAF € 2,5 miljoen aan 76 projecten.
- Binnen 'Cultuur & Samenleving' vallen de meeste projecten onder Creative Europe en ELFPO. Binnen het bestuurlijke thema 'Energie' is Interreg North West Europe met € 4,2 miljoen Europese subsidie het grootste programma.

Europese subsidie naar topsector

Alle projecten zijn gecategoriseerd naar economische topsector volgens het nationaal topsectorenbeleid[4]. Economische projecten die niet onder deze sectoren te plaatsen waren, zijn ingedeeld onder 'Overig (economisch)'. De niet-economische projecten zijn weergegeven als 'Overig (niet-economisch)'.

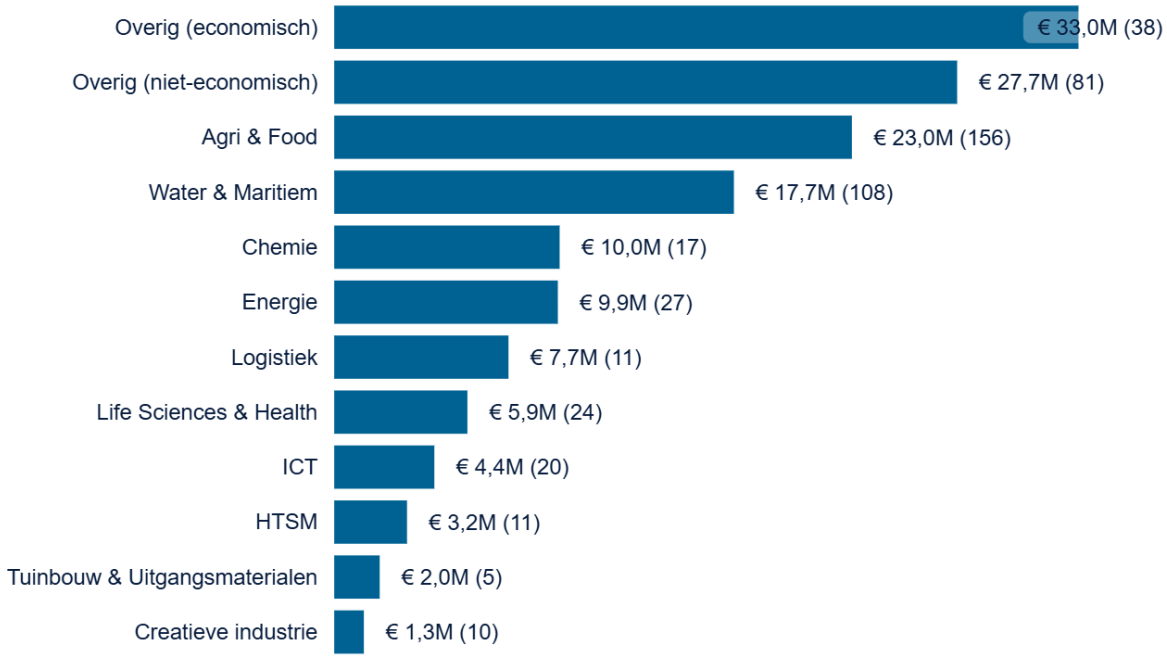

Figuur 3: Europese subsidie (en aantal projecten) per topsector

Opmerkingen bij figuur 3:

- Binnen de categorie 'Overig (economisch)' vallen de meeste projecten onder ESF+. Deze projecten hebben een directe economische meerwaarde, maar zijn inhoudelijk niet aan één van de topsectoren toe te schrijven. Binnen 'Overig (niet-economisch)' vallen de meeste projecten onder Erasmus+. Het gaat hierbij voornamelijk om mobiliteitsprojecten zonder directe economische meerwaarde die ook niet aan één van de andere topsectoren kunnen worden toegeschreven.
- Binnen de topsector 'Agri & Food' vallen de meeste projecten onder ELFPO, met 130 projecten en € 10 miljoen toegekende Europese subsidie. Binnen 'Water & Maritiem' is Horizon Europe met € 3,5 miljoen het grootste programma gemeten naar Europese subsidie. Gemeten naar het aantal projecten is dit EMVAF, met 75 projecten. De Friese organisaties binnen het LIFE-project 'Sustainable Wastewater Innovation Towards Circular H2O' ontvangen binnen deze topsector de meeste Europese subsidie (€ 3 miljoen).
- Binnen de topsector 'Chemie' ontvangen Friese organisaties voor twee JTF-projecten de meeste Europese subsidie: 'Marktgedreven synthese van fit-for-purpose bioplastics' en 'Single Super Fosfaat uit Rioolslibas', met respectievelijk € 2,5 miljoen en € 2,2 miljoen.
- Binnen HTSM ontvangt EFRO 2021-2027 Noord-Nederland-project '3D PrintKompas 2030' met € 615 duizend de meeste Europese subsidie.

[4] Sinds 1 januari 2026 is het topsectorenbeleid door het ministerie van Economische Zaken vervangen door een nieuw beleid met 'focusmarkten'. ERAC houdt voor deze programmaperiode vast aan de oorspronkelijke categorisering naar topsectoren. Deze indeling is bij de start van de programmaperiode vastgesteld en gedurende het grootste deel van de programmaperiode gehanteerd. Het vasthouden aan deze categorisering draagt bij aan de consistentie en vergelijkbaarheid van de resultaten, zowel binnen de huidige programmaperiode als met voorgaande jaren en programmaperioden.

Europese subsidie naar Sustainable Development Goals (SDG's)

In deze paragraaf wordt de toegekende Europese subsidie weergegeven naar SDG's. Doelstellingen van programma's op zowel nationaal, regionaal en Europees niveau zijn vaak te koppelen aan minstens één van de zeventien SDG's, net zoals de doelstellingen van de projecten die subsidie hebben verkregen. Ieder project is op basis van hun desbetreffende doelstelling aan de SDG's gekoppeld die hier het meest op aansluit, behalve als geen van de SDG's van toepassing was (categorie 'Niet van toepassing').

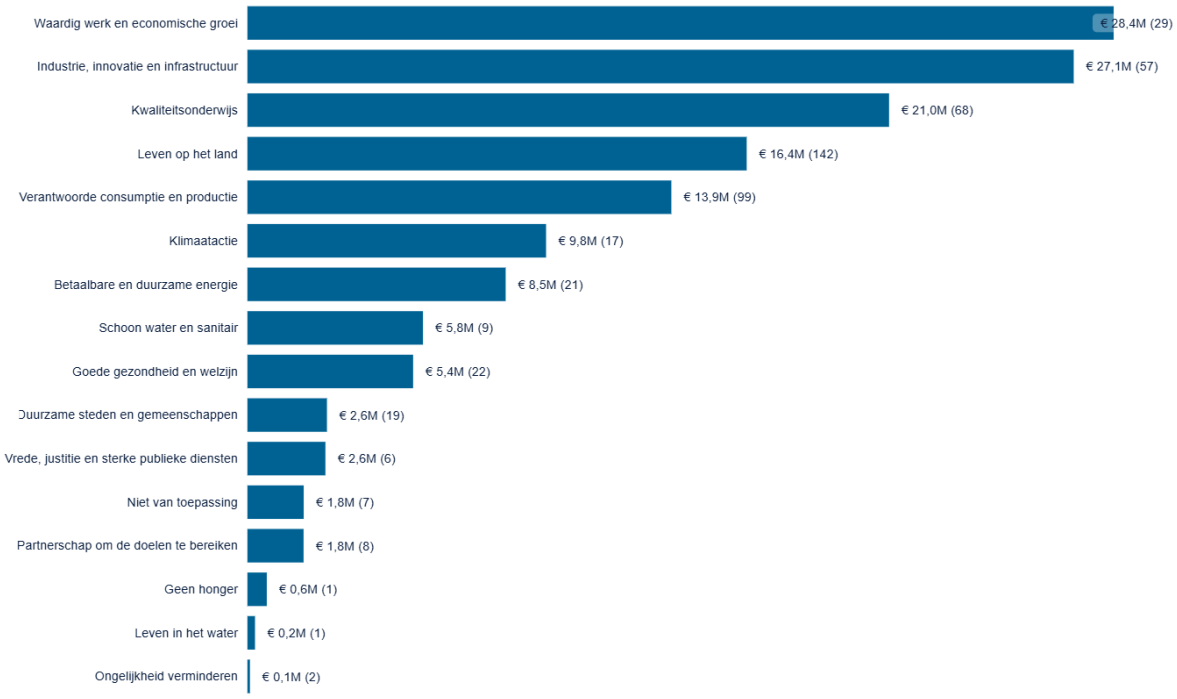

Figuur 4: Europese subsidie (en projecten) naar SDG's

Opmerkingen bij figuur 4:

- Van de zeventien SDG's zijn er vijftien gekoppeld aan projecten van Friese begunstigden. Gemeten naar Europese subsidie is 'Waardig werk en economische groei' met € 28,4 miljoen de grootste SDG. Kijkend naar het aantal projecten staat 'Leven op het land' met 142 projecten bovenaan. De SDG's 'Gendergelijkheid' en 'Geen armoede' komen niet terug in de figuur.
- Binnen 'Waardig werk en economische groei' is ESF+ met € 15,5 miljoen het grootste programma, gevolgd door JTF met € 5,8 miljoen Europese subsidie. Binnen 'Industrie, innovatie en infrastructuur' is EFRO 2021-2027 Noord-Nederland met € 10,5 miljoen het grootste programma, gevolgd door CEF met € 5 miljoen.
- De SDG 'Verantwoorde consumptie en productie' is met 99 projecten de op één na grootste SDG gemeten naar het aantal projecten. Met 76 projecten heeft EMVAF binnen deze SDG het grootste aandeel. Daarnaast vallen ook projecten uit Horizon Europe, JTF, EFRO 2021-2027 Noord-Nederland en Kansen voor West III onder deze SDG.

Europese subsidie geografisch uitgesplitst

In deze paragraaf wordt de toegekende Europese subsidie en het aantal projecten weergegeven naar COROP-regio's in de provincie Fryslân (figuur 5). De verdeling van de toegekende Europese subsidie per organisatietype is weergegeven in kaartvorm.

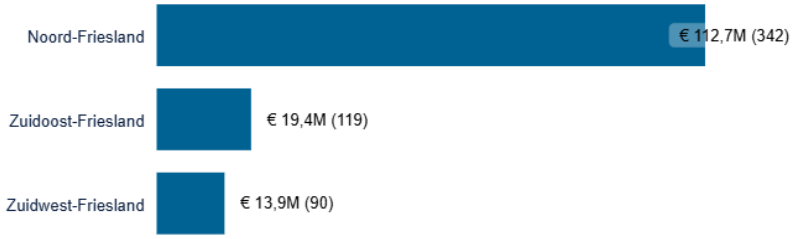

Figuur 5: Europese subsidie (en projecten) per COROP-regio

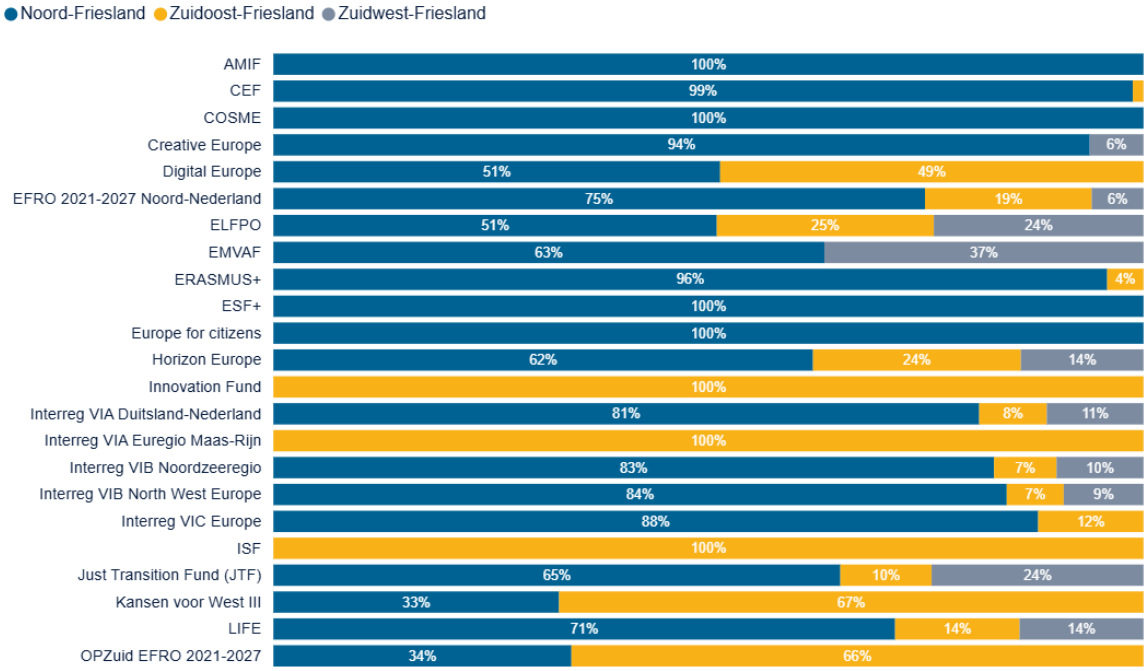

Figuur 6: Verdeling Europese subsidie per Europees programma naar COROP-regio

Opmerkingen bij figuur 5 en 6:

- De COROP-regio Noord-Friesland is met 342 projecten en € 112,7 miljoen Europese subsidie de grootste COROP-regio binnen de provincie. Het is de enige regio met deelname aan AMIF, COSME, ESF+ en Europe for Citizens en heeft binnen achttien programma's het grootste aandeel. NHL Stenden Hogeschool is binnen deze regio met 44 projecten en € 20 miljoen Europese subsidie de grootste begunstigde, gevolgd door de gemeente Leeuwarden met 21 projecten en € 18,5 miljoen.
- In Zuidoost-Friesland is Arriva Personenvervoer Nederland B.V. met € 1,8 miljoen Europese subsidie, verdeeld over acht projecten, de grootste begunstigde. Het MKB vormt hier met 43 projecten en € 7,9 miljoen Europese subsidie het grootste organisatietype.
- In Zuidwest-Friesland is Paques Biomaterials B.V. met € 4,7 miljoen Europese subsidie, verdeeld over zes projecten, de grootste begunstigde. Ook in deze regio vormt het MKB het grootste organisatietype, met 48 projecten en € 9,7 miljoen Europese subsidie.

De overzichtskaart geeft de Europese subsidie per gemeente per organisatietype weer.

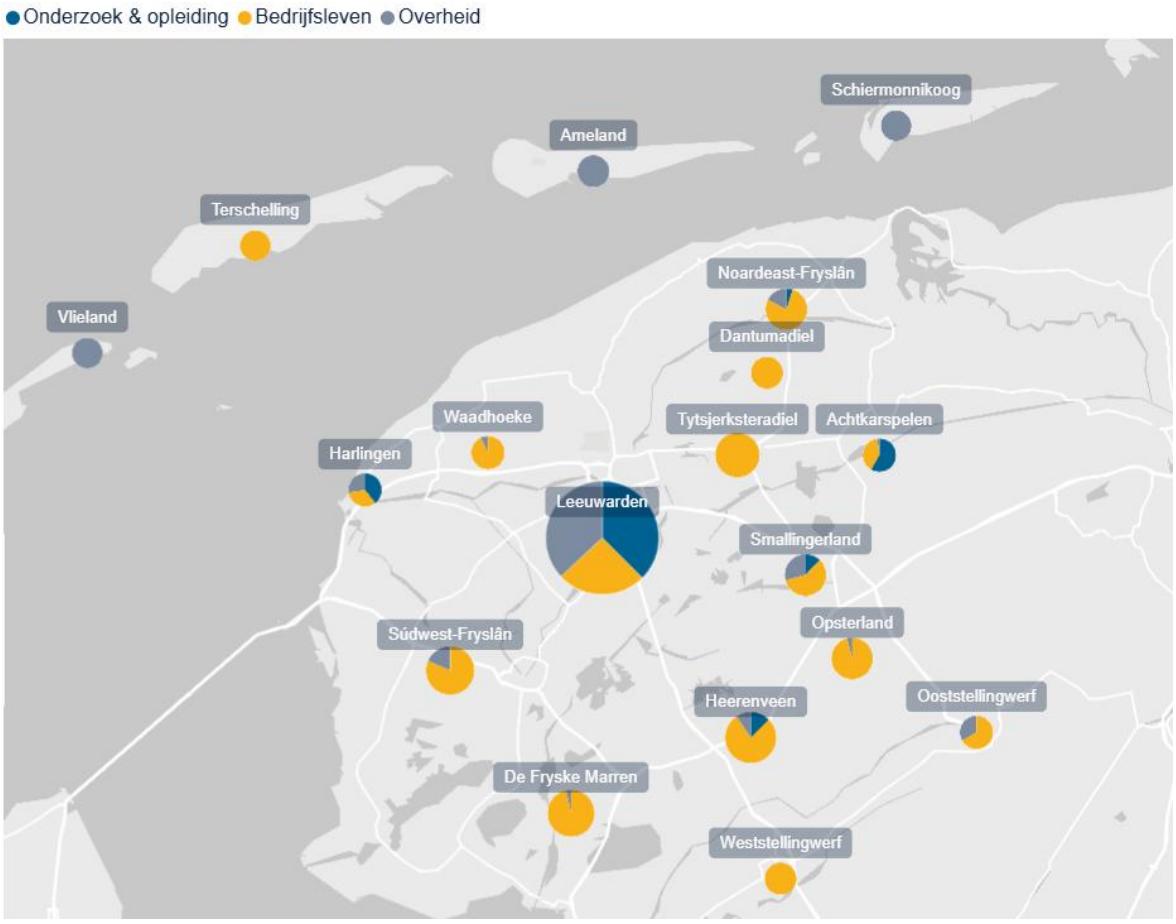

Kaart 1: Europese subsidie per Friese gemeente naar organisatietype

Gecreëerde werkgelegenheid

De cijfers uit tabel 3 zijn gebaseerd op de categorisering van ieder project naar één van de 21 categorieën in de EIM-rekentool. Uit deze tabel blijkt een totaal werkgelegenheidseffect van **5.098 fte** door de toegekende Europese subsidie. Zoals in de tabel te zien is, worden voor enkele EIM-categorieën – ongeacht de projectomvang of andere specificaties – geen arbeidsplaatsen voorzien.

Maatregel	Europese subsidie	Arbeidsplaatsen
Bedrijfsgerichte maatregelen rond het faciliteren van ondernemerschap in het MKB	€ 2.772.748	181
Bedrijfsgerichte maatregelen rond het stimuleren van ondernemerschap in het MKB	€ 11.229.101	1.308
Bereikbaarheid en mobiliteit (geen infrastructuur)	€ 6.691.578	0
Bereikbaarheid van kenniscentra, hoogwaardige werklocaties en bovenregionale voorzieningen en toplocaties	€ 74.000	0
Herinrichting landelijk gebied	€ 66.666	0
Intensiveren van R&D-capaciteit in de regio	€ 3.258.185	30
Kwaliteitsverbetering openbare ruimte	€ 301.423	0
Ontwikkelen en stimuleren ict-toepassingen in MKB	€ 1.180.807	75
Ontwikkelingen van technologie en innovatie in speerpuntsectoren	€ 38.211.221	622
Oprichten en uitbreiden kennisinstellingen	€ 727.403	26
Scholing en arbeidsmarkt	€ 44.610.926	2405
Stimulering clustervorming in sectoren	€ 28.113.915	449
Uitbreiding en modernisering cultureel aanbod	€ 433.594	0
Verbetering milieukwaliteit	€ 7.537.243	0
Verbetering toeristisch-recreatief en cultureel voorzieningenniveau	€ 830.202	0
Totaal	**€ 146.039.012**	**5.098**

Tabel 3: Europese subsidie en gecreëerde arbeidsplaatsen per EIM-categorie

Organisaties en samenwerkingen

In dit hoofdstuk richten we ons op de top-10 organisaties in de provincie Fryslân. Daarnaast geven we een overzicht van de verdeling van Europese subsidies naar het aantal unieke partners en projectdeelnames per type organisatie.

Top-10 organisaties in de provincie Fryslân

Figuur 7 toont de organisaties uit de provincie Fryslân met de meest toegekende Europese subsidie. Tussen haakjes is aangegeven in hoeveel projecten de organisatie participeert.

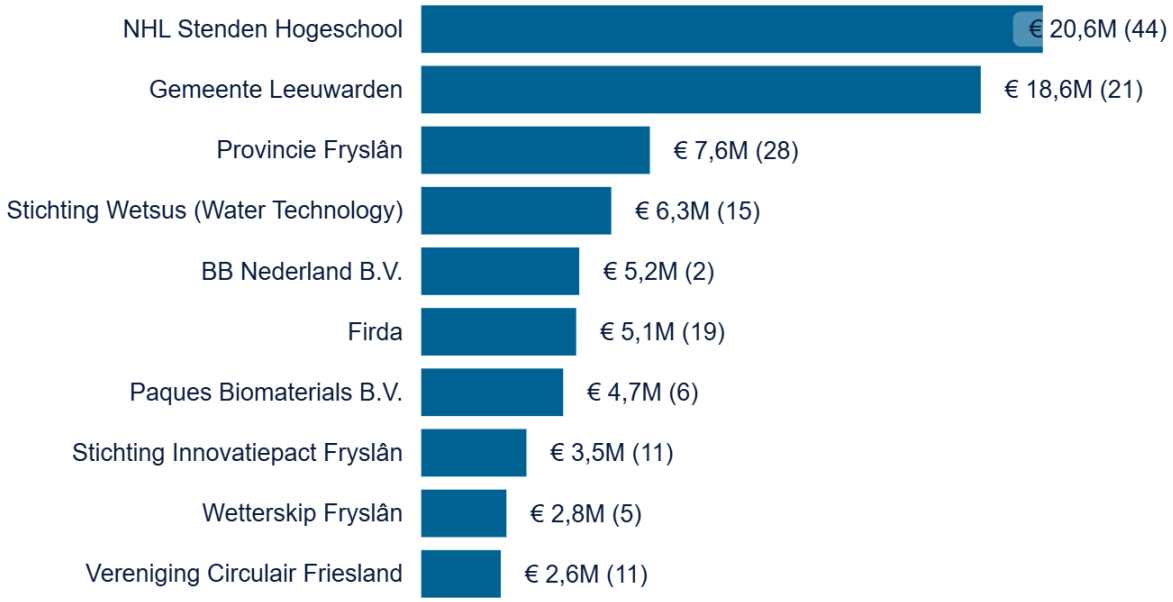

Figuur 7: Top-10 organisaties in de provincie Fryslân naar Europese subsidie met aantallen projecten

Opmerkingen bij figuur 7:

- De bovenstaande figuur laat een gevarieerd beeld zien van de vertegenwoordigde organisatietypen. Naast onderwijs- en kennisinstellingen zijn ook overheden en bedrijven vertegenwoordigd, waaronder het MKB, gemeenten, een waterschap, onderzoeksinstellingen en overige private organisaties.
- Firda ontvangt de meeste Europese subsidie vanuit Erasmus+, met € 4,6 miljoen verdeeld over elf projecten. Vereniging Circulair Friesland telt met zes projecten de meeste projectdeelnames binnen Interreg Duitsland-Nederland, met een totale Europese subsidie van € 232 duizend.

ERAC.

Categorisering organisaties naar type begunstigde

Tabel 4 toont de verdeling van organisaties per type begunstigde. In deze tabel is het aantal projectdeelnames en de bijbehorende Europese subsidie per type organisatie weergegeven. Het aantal deelnames ligt hoger dan het aantal projecten. Dit komt doordat in sommige projecten meerdere organisaties uit de provincie Fryslân deelnemen.

	Unieke organisaties	Project-deelnames	Europese subsidie
Bedrijfsleven	**340**	**445**	**€ 64.905.252**
Culturele instelling	12	14	€ 2.087.969
Geprivatiseerde voorziening	6	6	€ 254.110
Groot bedrijf	8	18	€ 4.209.155
Landbouwbedrijf	105	107	€ 7.438.508
MKB	181	252	€ 38.095.938
Nutsbedrijf	1	1	€ 186.561
Overig privaat	27	47	€ 12.633.011
Overheid	**43**	**133**	**€ 42.429.079**
Gemeente	8	32	€ 21.193.880
Intermediaire organisatie	10	37	€ 6.084.901
NGO	14	16	€ 2.545.491
Openbare voorziening	7	13	€ 1.378.934
Overig publiek	2	2	€ 819.291
Provincie	1	28	€ 7.580.787
Waterschap	1	5	€ 2.825.795
Onderzoek & opleiding	**18**	**122**	**€ 38.704.681**
HBO	2	48	€ 21.433.761
MBO	1	1	€ 0
Overig onderwijs	2	20	€ 5.537.856
Primair onderwijs	1	1	€ 30.000
Universiteit	1	1	€ 233.888
Voortgezet onderwijs	7	25	€ 2.698.301
Onderzoeksinstelling	4	26	€ 8.770.875
Totaal	**401**	**700**	**€ 146.039.012**

Tabel 4: Europese subsidie, aantal unieke organisaties en projectdeelnames per type organisatie

Opmerkingen bij tabel 4:

- Tabel 4 laat zien dat het bedrijfsleven het grootste organisatietype in Fryslân vormt, met 340 unieke deelnemende organisaties en 445 projectdeelnames. Binnen het bedrijfsleven vormen het MKB en de landbouwbedrijven het grootste aandeel. Het MKB telt de meeste projectdeelnames binnen EMVAF (74), gevolgd door EFRO 2021-2027 Noord-Nederland (43) en Interreg Duitsland-Nederland (18). Bij de landbouwbedrijven vallen de meeste projectdeelnames binnen ELFPO (99).
- Binnen het organisatietype 'Overig privaat' ontvangt Stichting Innovatiepact Fryslân de meeste Europese subsidie, met € 3,8 miljoen verdeeld over elf projecten.
- Binnen het organisatietype 'Overheid' ontvangen de gemeenten de meeste Europese subsidie. Van de achttien gemeenten in Fryslân nemen acht deel aan Europese programma's. Hieronder vallen onder andere Leeuwarden, Vlieland, Súdwest-Fryslân, Ameland, Opsterland, Smallingerland, Heerenveen en De Fryske Marren.
- De provincie Fryslân als organisatie telt in totaal 28 projectdeelnames, waaronder vijf binnen Horizon Europe, vijf binnen Interreg Noordzeeregio en vijf binnen Interreg Europe. De meeste Europese subsidie ontvangt de provincie vanuit Horizon Europe (€ 1,6 miljoen). Met 28 projectdeelnames neemt Fryslân van alle provinciale organisaties in Nederland de tweede positie in op het gebied van projectdeelnames, na Drenthe.
- Wetterskip Fryslân telt vijf projectdeelnames, verdeeld over vier programma's: Interreg Duitsland-Nederland, EFRO 2021-2027 Noord-Nederland, LIFE en ELFPO.
- Binnen 'Onderzoek & opleiding' telt het HBO de meeste projectdeelnames en de meeste toegekende Europese subsidie. Van de in totaal 48 projectdeelnames komen er 44 voor rekening van NHL Stenden Hogeschool, gevolgd door Stichting Van Hall Larenstein met twee projectdeelnames.
- Binnen het organisatietype 'Onderzoeksinstelling' telt Stichting Wetsus (Water Technology) zowel de meeste Europese subsidie (€ 6 miljoen) als de meeste projectdeelnames (15).
- Onder het organisatietype 'Universiteit' valt één projectdeelname van de Rijksuniversiteit Groningen, vanuit de in Leeuwarden gevestigde afdeling.
- Het MBO telt één projectdeelname van ROC Friese Poort, waaraan geen subsidiebedrag is gekoppeld. Dit komt doordat ROC Friese Poort als geassocieerde partner is aangesloten bij het project 'Zusammen Entwickeln' binnen Interreg Duitsland-Nederland.

In figuur 8 wordt de verdeling van de Europese subsidie per type organisatie (overheid, bedrijfsleven of onderzoek & opleiding) per Europees programma weergegeven.

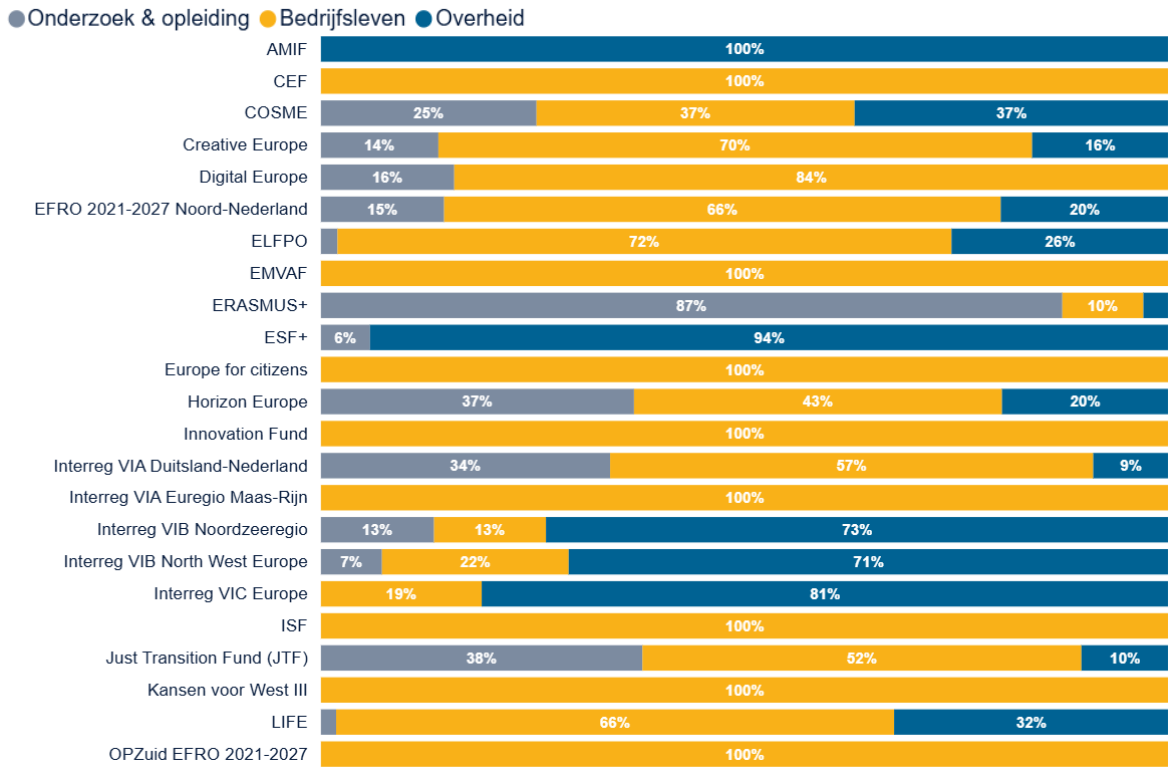

Figuur 8: Verdeling Europese subsidie per type organisatie per Europees programma

Opmerkingen bij figuur 8:

- Figuur 8 laat zien dat het bedrijfsleven in 21 van de 23 programma's is vertegenwoordigd. Alleen binnen AMIF en ESF+ is geen deelname vanuit het bedrijfsleven te zien.
- Binnen alle Interreg-programma's, met uitzondering van Interreg Duitsland-Nederland, heeft 'Overheid' het grootste aandeel. Binnen Interreg Duitsland-Nederland ontvangt het MKB de meeste Europese subsidie (€ 2,5 miljoen), gevolgd door onderzoeksinstellingen (€ 2,3 miljoen).
- Binnen JTF ontvangt het MKB met € 7,4 miljoen de meeste Europese subsidie, gevolgd door het HBO met € 6,1 miljoen.

ERAC.

Samenwerkingspartners van organisaties in de provincie Fryslân

Het ERAC-monitoringsysteem brengt in kaart met welke organisaties wordt samengewerkt in projecten met Europese subsidie, ook buiten het onderzoeksgebied. Dit brengt veel mogelijkheden op het gebied van netwerkanalyse met zich mee. Zo kan in beeld worden gebracht met welke steden / regio's het meest wordt samengewerkt door Nederlandse organisaties.

Kaart 2 laat een heatmap van de vestigingsplaatsen van de partnerorganisaties (buiten Fryslân, maar binnen Nederland) zien waar Friese organisaties mee samenwerken in projecten met Europese subsidie. Figuur 9 geeft op provincieniveau de omvang van de bijbehorende Europese subsidie weer.

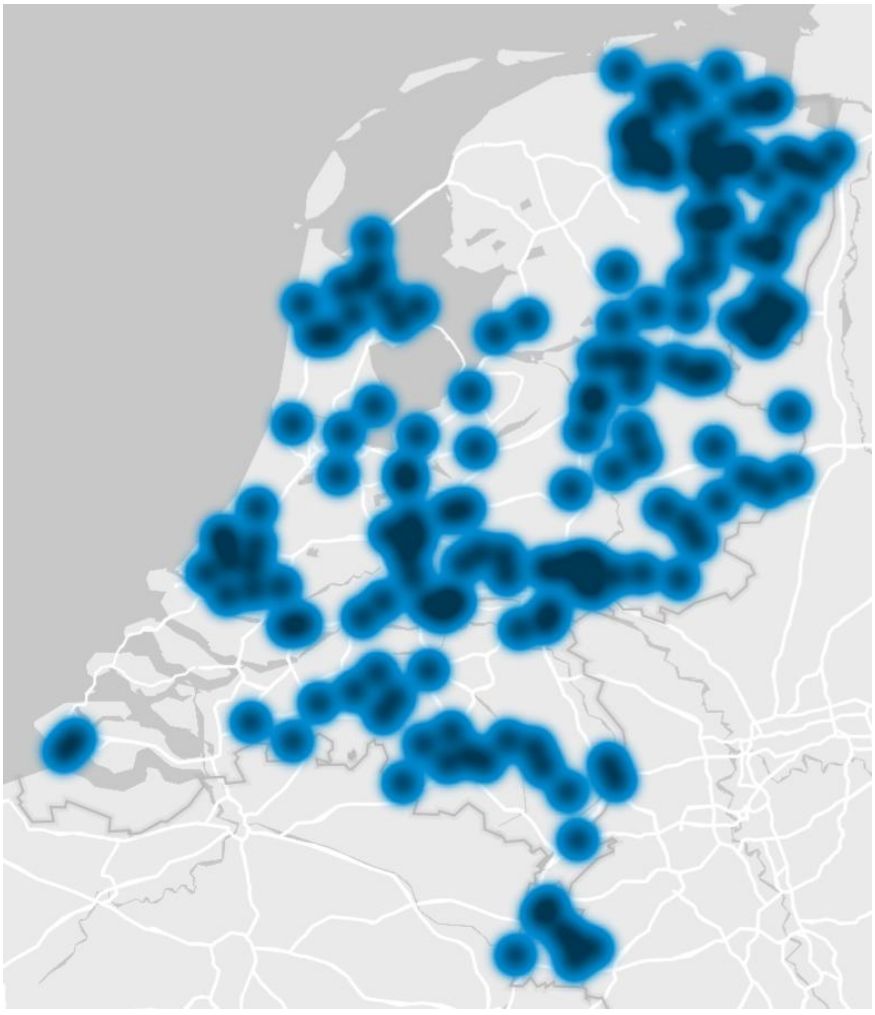

Kaart 2: Geografische verdeling Europese subsidie samenwerkingspartners provincie Fryslân in Nederland

Figuur 9: Europese subsidie (en aantal projecten) samenwerkingspartners Fryslân in Nederland per provincie

Opmerkingen bij kaart 2 en figuur 9:

- Uit de kaart en figuur blijkt dat organisaties uit Fryslân samenwerken met organisaties uit alle andere Nederlandse provincies. De grootste samenwerking, gemeten naar Europese subsidie, vindt plaats met Groningen, gevolgd door Limburg en Zuid-Holland. Binnen de samenwerking met Groningen heeft JTF met € 42,6 miljoen Europese subsidie en 19 projecten het grootste aandeel, gevolgd door EFRO 2021-2027 Noord-Nederland met € 33,3 miljoen subsidie en 34 projecten. Wanneer wordt gekeken naar het aantal projecten, ziet de top drie er iets anders uit: Groningen staat ook hier op de eerste plaats, gevolgd door Drenthe en Zuid-Holland.
- Binnen programma's onder Europese regie, zoals Horizon Europe, vindt de meeste samenwerking plaats met organisaties uit Zuid-Holland (€ 9,3 miljoen), Noord-Holland (€ 7,2 miljoen) en Noord-Brabant (€ 6,8 miljoen)
- De samenwerking binnen Interreg Duitsland-Nederland vindt voornamelijk plaats met organisaties uit Groningen, gevolgd door Overijssel en Drenthe.
- In Groningen wordt het meest samengewerkt met de Rijksuniversiteit Groningen, gevolgd door de Hanzehogeschool Groningen. In Limburg is Circle Infra Partners B.V. de belangrijkste samenwerkingsorganisatie. In Zuid-Holland wordt het meest samengewerkt met het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat en Stichting Deltares

Geografische spreiding internationale partners

Naast de samenwerking met Nederlandse organisaties, is het ook waardevol om de samenwerking met organisaties in andere EU-landen in kaart te brengen. Dit betekent dat bij projecten waarbij minstens één Nederlandse organisatie betrokken is, nu ook de landen van de buitenlandse partners in beeld zijn. In deze paragraaf brengen we de overall samenwerking in beeld, maar ook analyses voor specifieke categorieën zijn mogelijk.

Op kaart 3 worden in kaartvorm de landen weergegeven waarmee Friese organisaties samenwerken. Op de kaart is de mate van samenwerking met andere EU-landen weergegeven in het blauw. Hoe dieper het land blauwgekleurd is, hoe intensiever de samenwerking in termen van Europese subsidie. De grijs gekleurde landen geven aan dat er geen samenwerking is met dat specifieke land binnen Europese projecten. Nederland is in dit geval grijs weergegeven, omdat alleen samenwerkingen buiten Nederland zijn meegenomen (samenwerking binnen Nederland is op kaart 2 weergegeven). In figuur 10 is de top-15 van landen te zien waarmee Friese organisaties samenwerken met de totaal toegekende Europese subsidie.

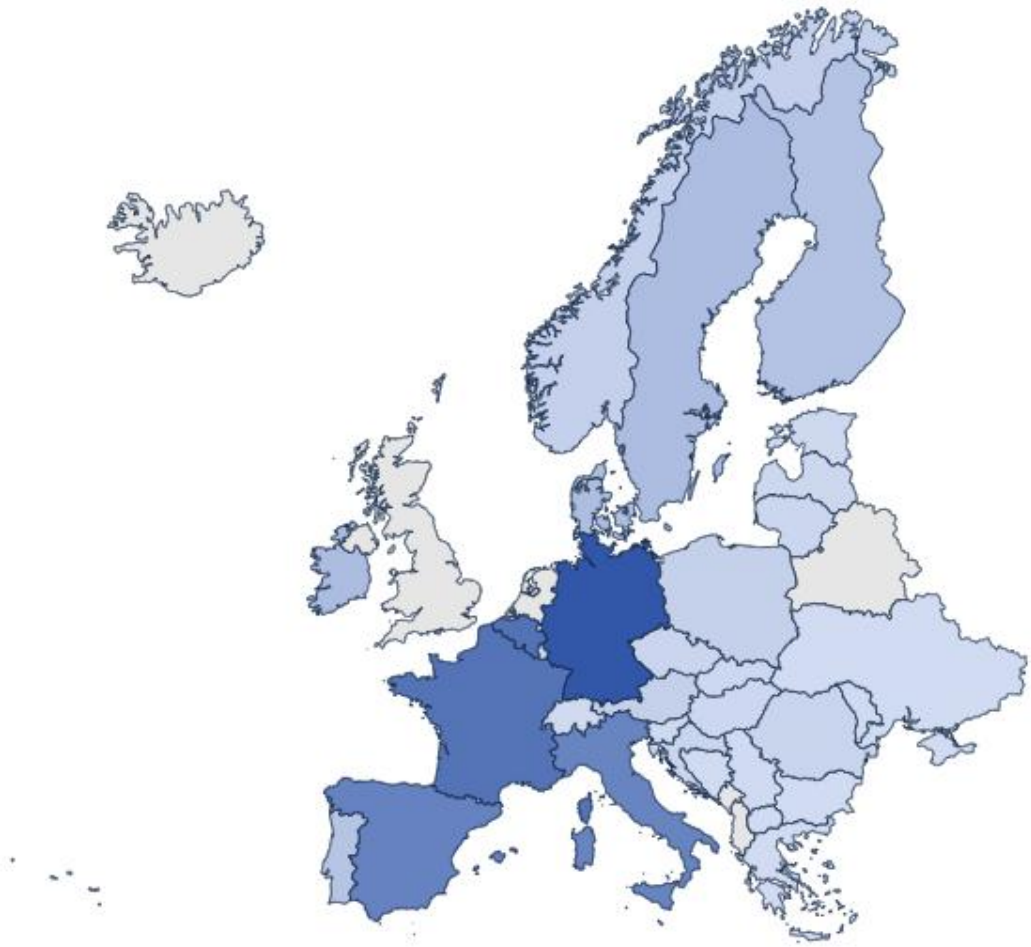

Kaart 3: Mate van samenwerking Friese organisaties met Europese partners per land

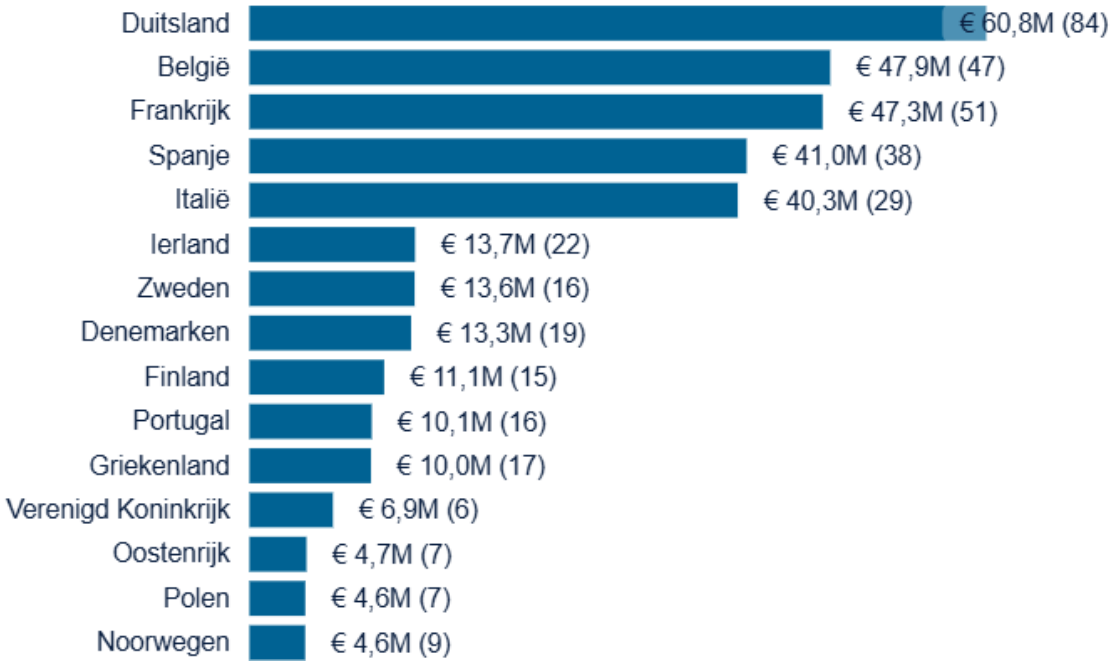

Figuur 10: Top-15 Europese samenwerkingslanden

Opmerkingen bij kaart 3 en figuur 10:

- Uit kaart 2 en figuur 10 blijkt dat Friese organisaties buiten Nederland voornamelijk samenwerken met organisaties uit Duitsland, België, Frankrijk Spanje en Italië. De Europese subsidie in figuur 10 betreft de subsidie die is toegekend aan samenwerkingspartners in de betreffende landen. Het aantal projecten geeft aan in hoeveel projecten zowel Friese begunstigden als partners uit het betreffende land deelnemen.
- De samenwerking met organisaties uit alle landen vindt voornamelijk plaats binnen Horizon Europe. Voor Duitsland gaat het binnen Horizon Europe om 25 projecten en € 23,8 miljoen Europese subsidie. Daarnaast is in Duitsland veel samenwerking te zien binnen Interreg Duitsland-Nederland, met 31 projecten en € 21,5 miljoen Europese subsidie. De drie belangrijkste samenwerkingsorganisaties in Duitsland zijn het Karlsruher Institut für Technologie, de Medizinische Hochschule Hannover en de Hochschule Osnabrück.
- In België wordt het meest samengewerkt met de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek, Universiteit Gent en de Union Internationale des Transports Publics. In Frankrijk zijn dit d'Agence Nationale de la Recherche, het Conservatoire National des Arts et Métiers en de regio Normandië.

ERAC.

Niet-projectgebonden financieringen: leningen en directe betalingen

Dit hoofdstuk geeft een verdiepend inzicht op de gegevens van de provincie Fryslân. Hierin worden de EIB-financiering (tabel 5) uitgelicht en de status van de betalingen uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid toegelicht.

Europese financiering door EIB

Naast de Europese subsidie die uit de geïnventariseerde programma's bij organisaties in de provincie Fryslân terechtkomt, stelt de EIB ook leningen beschikbaar. Deels als zogenaamde 'direct loans' (leningen direct aan leningnemers), deels indirect door middel van garantstellingen aan de national promotional banks. Directe leningen staan in de database op basis van locatie leningnemer. De bedragen via de national promotional banks worden toegerekend aan de provincies op basis van bruto regionaal product. Tabel 5 biedt een totaaloverzicht van de directe en indirecte EIB-leningen en projecten.

Lening	Bedrag	Projecten
Direct	€ 0	0
Indirect	€ 225.085.756	58
Totaal	**€ 225.085.756**	**58**

Tabel 5: Totaaloverzicht EIB-leningen vanaf 2021

ERAC.

Betalingen uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor de periode 2023-2027 is in het najaar van 2023 van start gegaan. In deze periode werden de eerste openstellingen aangekondigd, en de toekenning van de eerste subsidies zijn bekendgemaakt. Elk jaar, rond mei, wordt een overzicht van de betalingen gepubliceerd. Deze rapportage omvat de betalingen die zijn gedaan vanuit het GLB vanaf 2021 tot en met 2025. Hierin zitten daarmee ook betalingen die gedaan zijn op basis van het eerdere GLB en de overgangsperiode naar het huidige GLB. Tabel 6 toont de betalingen vanuit het GLB tot en met 2025.

	2021/2022	2023	2024	2025	Totaal
Directe betalingen	**€ 166.355.531**	**€ 78.168.456**	**€ 76.828.844**	**€ 72.267.065**	**€ 393.619.896**
Akkerbouw					
Basisbetaling	€ 111.868.731	€ 52.500.362	€ 49.454.746	€ 46.500.312	€ 260.324.151
Jonge landbouwers	€ 3.486.887	€ 1.716.678	€ 1.167.784	€ 832.637	€ 7.203.987
Teruggave crisisreserve	€ 2.810.094	€ 1.236.814	-€ 2		€ 4.046.906
Veehouderij	€ 147.303	€ 100.822	-€ 3.193		€ 244.932
Vergroeningsbetaling	€ 48.042.515	€ 22.613.780	-€ 80.235	-€ 17.858	€ 70.558.202
Ecoregeling			€ 19.723.021	€ 18.696.206	€ 38.419.227
Herverdelende inkomenssteun			€ 6.566.723	€ 6.255.767	€ 12.822.490
Markt- en prijsbeleid	**€ 157.072**				**€ 157.072**
Algemeen					
Tuinbouw					
Veehouderij	€ 156.600				€ 156.600
Zuivel	€ 472				€ 472
Plattelandsbeleid	**€ 41.336.854**	**€ 20.658.512**	**€ 28.360.840**	**€ 36.473.325**	**€ 126.829.530**
Grondgebonden	€ 24.450.210	€ 12.408.490	€ 17.939.458	€ 11.861.597	€ 66.659.755
Niet-grondgebonden	€ 16.886.643	€ 8.250.021	€ 10.421.382	€ 24.611.729	€ 60.169.775
Totaal	**€ 207.849.456**	**€ 98.826.968**	**€ 105.189.684**	**€ 108.740.390**	**€ 520.606.498**

Tabel 6: Betalingen vanuit het GLB aan Friese organisaties per jaar

Vanuit het GLB is in de periode 2021-2025 **€ 520 miljoen** aan betalingen verricht aan Friese organisaties, voornamelijk landbouwers. Het betreft hier nettobetalingen, aangezien ook rekening is gehouden met negatieve betalingen zoals heffingen en terugbetalingen. Omdat de toegekende subsidie vanuit ELFPO (onderdeel van de niet-grondgebonden maatregelen) al in de overall database aanwezig is, dienen de bedragen uit deze categorie buiten beschouwing te worden gelaten bij in beeld brengen van de additionele betalingen t.o.v. de overall database. Daardoor kan gesteld worden dat naast de projectgebonden subsidies, Fryslân in de programmaperiode tot en met 2025 ruim **€ 509 miljoen** aan landbouw gerelateerde betalingen heeft ontvangen.

ERAC.

Gemeente	Organisaties	Betalingen	Europese subsidie
Achtkarspelen	220	2.173	€ 23.412.045
Ameland	55	584	€ 10.596.290
Dantumadiel	147	1.658	€ 10.334.265
De Fryske Marren	646	6.990	€ 46.125.210
Harlingen	45	441	€ 3.186.541
Heerenveen	299	3.284	€ 35.815.908
Leeuwarden	358	3.658	€ 56.631.807
Noardeast-Fryslân	612	6.672	€ 63.501.202
Ooststellingwerf	354	3.748	€ 25.526.776
Opsterland	353	3.882	€ 34.788.019
Schiermonnikoog	10	119	€ 2.927.139
Smallingerland	194	1.997	€ 21.009.651
Súdwest-Fryslân	1033	11.404	€ 89.316.993
Terschelling	30	325	€ 1.766.027
Tytsjerksteradiel	263	2.803	€ 24.094.232
Vlieland	1	8	€ 9.630
Waadhoeke	547	5.663	€ 43.519.631
Weststellingwerf	388	4.375	€ 28.045.132
Totaal	**5.555**	**59.784**	**€ 520.606.499**

Tabel 7: Betalingen GLB in Fryslân per gemeente in de jaren 2021 t/m 2025

Benchmark

Het monitoringsysteem betreft een landelijke database van de toegekende Europese subsidie in Nederland. Hierdoor is een benchmark tussen gemeenten mogelijk. Voor deze rapportage vergelijken we de provincie Fryslân met de overige elf provincies.

In dit hoofdstuk is op basis van de verzamelde gegevens een benchmark weergegeven naar:

- Totale Europese subsidie
- Europese subsidie omgerekend per inwoner
- Jaarlijkse Europese subsidie in verhouding tot het Bruto Regionaal Product (BRP)

Benchmark Europese subsidie

Figuur 11 geeft de totaal toegekende Europese subsidie per provincie weer.

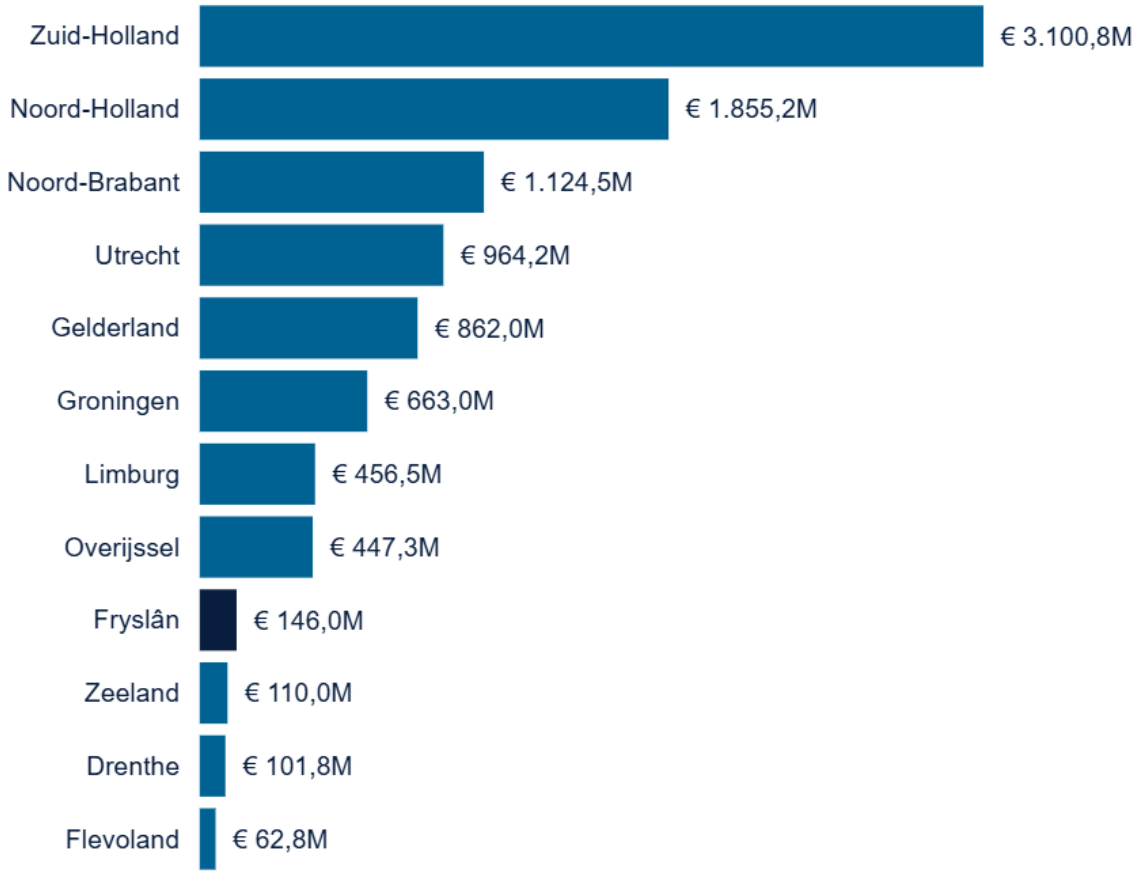

Figuur 11: Europese subsidie per provincie

Opmerking bij figuur 11:

- Met € 146 miljoen Europese subsidie neemt Fryslân de negende positie in van de twaalf Nederlandse provincies. Binnen Noord-Nederland ligt het bedrag tussen Groningen (€ 663 miljoen) en Drenthe (€ 101,8 miljoen).

Benchmark Europese subsidie per inwoner

Figuur 12: Europese subsidie per inwoner

Opmerking bij figuur 12:

- Met € 223 per inwoner neemt Fryslân de tiende positie in van de twaalf Nederlandse provincies. Binnen Noord-Nederland ligt het bedrag tussen Groningen (€ 1.123) en Drenthe (€ 204), waarbij Groningen landelijk de eerste positie inneemt.

Benchmark Europese subsidie ten opzichte van het Bruto Regionaal Product

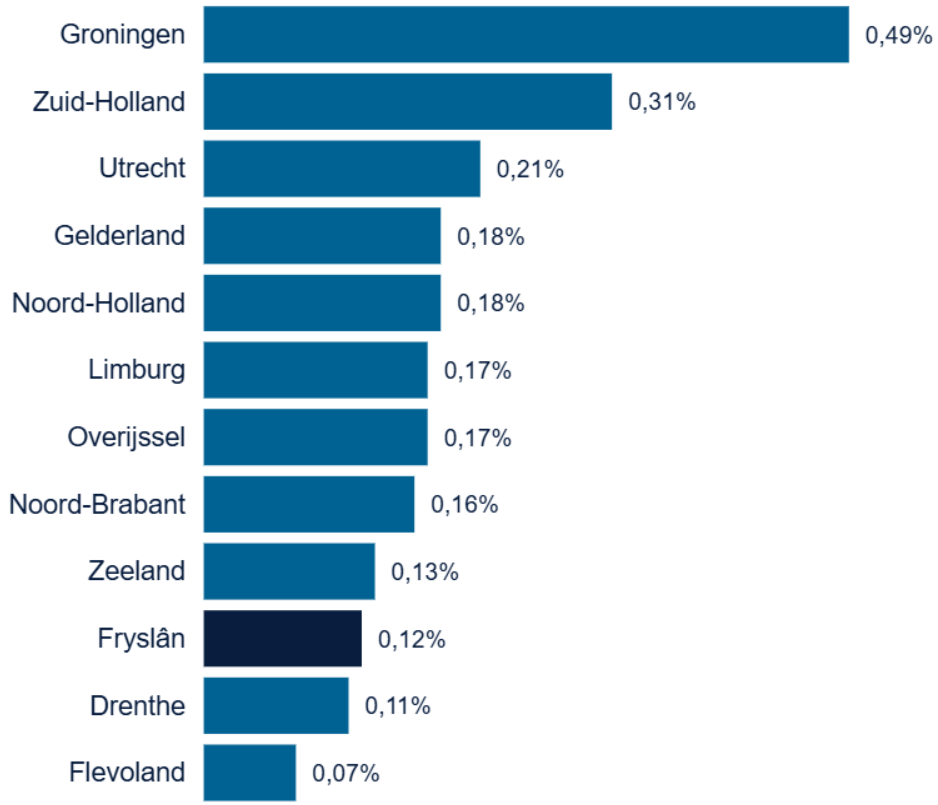

Figuur 13: Europese subsidie in verhouding tot het BRP

Opmerking bij figuur 13:

- Fryslân staat met 0,12% op de tiende plaats van de twaalf Nederlandse provincies. Binnen Noord-Nederland ligt het percentage lager dan in Groningen (0,49%) en iets hoger dan in Drenthe (0,11%). Groningen neemt met 0,49% landelijk de eerste positie in.

ERAC.

Bijlagen

Bijlage 2	Opzet van de rapportage
Bijlage 3	Overzichtstabellen Europese programma's
Bijlage 4	Overzichtstabel Sustainable Development Goals (SDG's)

Bijlage 1

Opzet van de rapportage en inventarisatie
In deze bijlage beschrijven we de opzet van de rapportage, inventarisatie en hoe de onderliggende gegevens tot stand zijn gekomen en/of moeten worden geïnterpreteerd.

Het monitoringsysteem bevat de toegekende subsidies binnen de grootste en belangrijkste Europese programma's en fondsen. Slechts enkele kleine fondsen en programma's maken geen onderdeel uit van deze inventarisatie. De inventarisatie van toegekende subsidie maakt gebruik van openbare databases, contacten met programmabureaus / National Contact Points.

De inventarisatie gaat uit van toegekende subsidie binnen de Europese programma's op basis van de vestigingsplaats van de subsidie-ontvangende organisaties. De projectenomvang is in werkelijkheid groter (multiplier), omdat voor de meeste programma's geldt dat slechts een deel van de projectkosten uit (Europese) subsidie wordt gefinancierd. Voor de berekening van de multiplier is op basis van ervaringscijfers per programma een gemiddeld subsidiepercentage bepaald. Deze percentages worden vertaald in een gemiddelde multiplier per programma. Berekend is dat de huidige gewogen multiplier voor de provincie Fryslân (afgerond) **1,93** bedraagt.

In het monitoringssysteem leggen we van ieder project een 'database-startdatum' vast. Op basis hiervan is de ontwikkeling van subsidietoekenning in de tijd beschikbaar. Indien beschikbaar gebruiken we hiervoor de datum van de verleningsbeschikking. Als alternatief wordt de startdatum van het project gebruikt, of anders de datum van vastlegging in de database.

1.1 Categorisering

Categorisering op projectniveau
Alle projecten worden gecategoriseerd op vier variabelen:

- Bestuurlijk thema
- Topsector
- Maatregel cf. EIM-rekentool
- Nevenonderwerpen

Bestuurlijk thema
De bestuurlijk thema's zijn opgesteld door alle provinciale coalitieakkoorden te analyseren en hieruit een rode lijn te destilleren. Op deze wijze zijn de bestuurlijke thema's herkenbaar binnen de decentrale overheden en kan een goede vergelijking worden gemaakt met regionaal beleid. Er wordt gebruik gemaakt van de volgende bestuurlijke thema's:

- Arbeidsmarkt & Werkgelegenheid
- Circulaire economie
- Cultuur & Samenleving
- Energie
- Innovatie algemeen
- Landbouw & Visserij
- Mobiliteit & Infrastructuur
- Natuur, Milieu & Biodiversiteit
- Onderwijs
- Zorg & Welzijn

Topsectoren

Economische projecten worden gecategoriseerd naar topsector. Deze zijn gebaseerd op het nationaal topsectorenbeleid. De volgende topsectoren zijn onderdeel van de monitoring:

- Agri & Food
- Chemie
- Creatieve industrie
- Energie
- ICT
- High Tech Systemen en Materialen (HTSM)
- Life Sciences & Health
- Logistiek
- Tuinbouw & Uitgangsmaterialen
- Water & Maritiem

Overig (economisch)

Wanneer een project niet direct onder één van de topsectoren valt, maar wél duidelijke economische meerwaarde heeft, wordt het ingedeeld in de categorie Overig (economisch). Het gaat hierbij vaak om sectoroverstijgende transitiethema's, zoals quantumtechnologie, circulaire economie en een gezonde & leefbare omgeving. Projecten binnen deze categorie worden periodiek herzien op basis van ontwikkelingen binnen de topsectoren en hun thematische agenda's.

Overig (niet-economisch)

Projecten die niet onder een topsector vallen én geen directe economische meerwaarde hebben, worden ingedeeld in de categorie Overig (niet-economisch). Dit betreft met name projecten gericht op onderwijs, kennisontwikkeling en fundamenteel onderzoek.

Sustainable Development Goals

De Sustainable Development Goals (SDG's) zijn zeventien wereldwijde doelstellingen voor duurzame ontwikkeling, opgezet door de Verenigde Naties in 2015. De doelen zouden in 2030 moeten zijn bereikt. De doelstellingen zijn geformuleerd om deze praktisch toepasbaar te maken en fungeren ook als handvatten voor de samenleving om stappen te zetten richting duurzaamheid. De projecten die niet in directe zin passen binnen één van de zeventien SDG's worden gecategoriseerd onder 'niet van toepassing'. De SDG's zijn als volgt:

- Uitbannen van alle vormen van (extreme) armoede
- Einde aan honger, zorgen voor voedselzekerheid en duurzame landbouw
- Gezondheidszorg voor iedereen
- Inclusief, gelijkwaardig en kwalitatief onderwijs voor iedereen
- Gelijke rechten voor mannen en vrouwen en empowerment van vrouwen en meisjes
- Schoon water en sanitaire voorzieningen voor iedereen
- Toegang tot betaalbare en duurzame energie voor iedereen
- Inclusieve, economische groei, werkgelegenheid en fatsoenlijk werk voor iedereen
- Infrastructuur voor duurzame industrialisatie
- Verminderen ongelijkheid binnen en tussen landen
- Maak steden veilig, veerkrachtig en duurzaam
- Duurzame consumptie en productie
- Aanpak klimaatverandering
- Beschermen en duurzaam gebruik van de oceanen en zeeën
- Beschermen van ecosystemen, bossen en biodiversiteit
- Bevorderen van veiligheid, publieke diensten en recht voor iedereen

- Versterken van het mondiaal partnerschap om doelen te bereiken

EIM

De EIM-rekentool is in opdracht van het toenmalige Ministerie van Economische Zaken ontwikkeld om van projecten verwachte vervolginvesteringen en werkgelegenheid in te schatten. Hiervoor zijn 21 categorieën projecten (maatregelen) gedefinieerd, met voor iedere categorie een eigen berekeningssystematiek van de vervolginvesteringen en werkgelegenheid.

Categorisering op organisatieniveau

Van de organisaties die participeren in de projecten wordt vastgelegd hoeveel subsidie zij binnen het project toegekend hebben gekregen. Daarnaast wordt de vestigingsplaats van deze organisaties vastgelegd. De vestigingsplaats is de basis voor de geografische verdeling van de Europese subsidie. Op deze manier kan een onderverdeling gemaakt worden naar subsidie per gemeente of provincie. Ten slotte wordt vastgelegd welk type organisatie de financiering ontvangt.

1.2 Europese programma's

Het monitoringsysteem bevat de toegekende subsidies binnen de grootste en belangrijkste Europese programma's en fondsen. Slechts enkele kleine fondsen en programma's maken geen onderdeel uit van deze inventarisatie. Dit zijn dezelfde uitgangspunten als de vorige programmaperiode. Zie de bijlage voor korte duiding van de opgenomen programma's.

De programma's worden gecategoriseerd naar regieorgaan. Hierin wordt onderscheid gemaakt naar programma's onder regionale regie, nationale regie en Europese regie. Programma's onder regionale regie zijn Interreg A, EFRO en POP (w.b. overgangsperiode richting GLB 23-27). Dit zijn programma's waar provincies zelf aan het roer staan en invloed uit kunnen oefenen. Programma's onder nationale regie zijn bijvoorbeeld AMIF en ESF+. Hier is de Rijksoverheid de meest bepalende actor. Programma's onder Europese regie worden voornamelijk vanuit Brussel aangestuurd. Horizon Europe is het grootste programma onder Europese regie. Waar programma's onder regionale en nationale regie ook een bepaald geografisch gebied kennen, denk aan Kansen voor West III of ESF+, zijn programma's onder Europese regie in heel Europa toepasbaar. Dit houdt in dat organisaties uit heel Europa kunnen deelnemen aan deze programma's en concurreren om het budget.

Onderstaand zijn de in het monitoringsysteem aanwezige programma's benoemd, gecategoriseerd naar regieorgaan.

Programma's – regionale regie

- EFRO (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling)
  - Kansen voor West III
  - EFRO 2021-2027 Noord-Nederland
    EFRO 2021-2027 Oost-Nederland
  - OPZuid EFRO 2021-2027
- ELFPO (Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling), onderdeel GLB 23-27
- Interreg – grensoverschrijdende samenwerking:
  - Interreg VIA Duitsland-Nederland
  - Interreg VIA Euregio Maas-Rijn
  - Interreg VIA Vlaanderen-Nederland
  - Interreg VIB Noordzeeregio
  - Interreg VIB North West Europe
- Just Transition Fund (JTF)

ERAC.

Programma's – nationale regie

- AMIF (Asiel- en Migratiefonds)
- EMVAF (Europees Maritiem, Visserij en Aquacultuur Fonds)
- ESF+ (Europees Sociaal Fonds+):
    - Kwetsbare werkenden en werkzoekenden
    - Sociale innovatie
    - Voedselhulp
- ISF (Fonds voor de Interne Veiligheid)

Programma's – Europese regie

- CEF (Connecting Europe Facility)
    - Digitaal
    - Energie
    - Transport
- COSME
- Creative Europe
- Digital Europe
- EEE-F
- ELENA
- Erasmus+
- Europe for Citizens (CERV)
- European Urban Initiative
- Eurostars
- Horizon Europe:
    - Clusters
    - EDF (European Defence Fund)
    - EIC (European Innovation Council)
    - EIE (European Innovation Ecosystems)
    - EIT (European Institute of Innovation and Technology)
    - ERC (European Research Council)
    - JRC (Joint Research Centre)
    - Marie Curie
    - Reforming/enhancing EU R&I System
    - Research infrastructures
    - Widening participation/spreading excellence
- Innovation Fund
- Interreg VIC Europe
- Interregional Innovation Investments (I3)
- LIFE
- URBACT V

1.3 Samenwerking

Nieuw in deze versie van het monitoringsysteem is de mogelijkheid om in kaart brengen wie met wie samenwerkt in Europese projecten. Door deze samenwerking in beeld te brengen, ook over de grenzen van het onderzoeksgebied, is het mogelijk op verschillende niveaus netwerkanalyses te maken. Zo brengen we niet alleen in beeld wat er gebeurt, maar vooral welke dynamiek en welke onderlinge verbinding / samenwerking hieraan ten grondslag ligt. De netwerkanalyse geeft antwoord op vragen als: “Met welke regio’s werken onze organisaties het meest samen?” Maar ook meer ingezoomd: “Welke samenwerkingsverbanden zijn er tussen ons MKB en andere organisaties in projecten die bijdragen aan een specifieke topsector?” Of: “Hoe sterk is de regionale samenwerking tussen onze kennisinstellingen en ons bedrijfsleven?” In het rapport wordt op algemeen niveau (het niveau van het onderzoeksgebied en per provincie in het onderzoeksgebied) naar de samenwerkingen gekeken. Eventuele aanvullende analyses zijn aan te vragen.

1.4 Benchmark

Om de gegevens te vergelijken met andere Nederlandse provincies is in deze rapportage een benchmark opgenomen. Het betreft hier een landsdekkende benchmark op basis van het aantal inwoners en het BRP (over de gehele periode en per jaar). Ook is van andere provincies de verdeling van de Europese subsidie tussen programma’s onder regionale, nationale en Europese regie weergeven.

1.5 Gegevensverzameling

Bij de gegevensverzameling wordt gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Zo wordt gebruik gemaakt van openbare databases als van contacten met programmabureau’s. De beschikbaarheid van gegevens verschilt per programma. Horizon Europe stelt bijvoorbeeld een zeer uitgebreide dataset beschikbaar via Cordis. In deze dataset is per deelnemende organisatie omschreven hoeveel subsidie zij ontvangen en waar ze gevestigd zijn. Bij enkele programma’s zijn alleen de totaalgegevens per project bekend. Dit houdt dus ook in dat alleen het totaal subsidiebedrag bekend is. Bij dergelijke programma’s wordt het bedrag per organisatie berekend door dit totaalbedrag te delen door het aantal deelnemende organisaties. Op deze manier kan toch een goede inschatting gemaakt worden van de toegekende financiering. Voor het EFRO-programma gebruiken we gegevens die verstrekt zijn door de Managementautoriteit. Ten slotte worden voor ELFPO de gegevens verstrekt door de provincies zelf.

Onze aanpak gaat uit van pragmatisme in het komen tot voldoende betrouwbare en bruikbare gegevens, zonder ‘wetenschappelijk volledig’ te willen zijn. Met de gepleegde inzet garanderen we een dekkend beeld van minimaal 90%. Dit met de wetenschap dat de inspanningen om de laatste 10% te vergaren onevenredig groot zijn ten opzichte van de meerwaarde ervan in de analyses.

1.6 Toerekening financiering

Subsidie wordt aan een locatie toegerekend op basis van adresgegevens zoals aanwezig in de programmadatabases. Dit houdt in dat bijvoorbeeld alle financiering die TNO ontvangt binnen Horizon Europe wordt toegeschreven aan Den Haag. Dit komt doordat TNO bij aanvragen Den Haag als locatie opgeeft (vanwege de locatie van het hoofdkantoor) en daarmee ook als zodanig terugkomt in de projectendatabase. Het is onmogelijk te achterhalen in welke TNO-vestiging de werkzaamheden daadwerkelijk uitgevoerd worden en daarom wordt de locatie in de database aangehouden als projectplaats in de monitoring.

Hiernaast wordt binnen Interreg soms met voucherregelingen gewerkt. Dit houdt in dat Europees geld eerst terecht komt bij een intermediaire organisatie die dit geld vervolgens weer verdeeld over andere organisaties. Deze organisaties zijn niet bij ons bekend, dit komt doordat in de openbare database alleen de primaire ontvanger van de middelen wordt benoemd. Bij voucherregelingen is dit de intermediaire organisatie. Dit houdt

in dat in de monitoring ook slechts melding gemaakt wordt van deze intermediair en het totale bedrag aan financiering aan deze organisatie wordt toegeschreven.

1.7 Doorontwikkeling monitoringsysteem

Er vindt continu inhoudelijke toetsing van het monitoringsysteem plaats. Deze toetsing is onder andere mogelijk door contacten met de provincies of met subsidieverstrekkers. Regelmatig wordt met deze informatie de database aangescherpt. Het is hierdoor mogelijk dat een subsidiebedrag wordt gerectificeerd, of dat een eerder gekozen categorisering wijzigt, bijvoorbeeld van topsector Chemie naar HTSM. Dit alles met als doel om op het moment van rapportage het monitoringsysteem zo goed mogelijk inzicht te laten geven in de toegekende Europese subsidie in het onderzoeksgebied.

ERAC.

Bijlage 2

Overzichtstabellen Europese programma's

Overzichtstabel Europees programma – regionale regie

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling	Om de economische verschillen tussen Europese regio's te verkleinen heeft de Europese Unie het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling opgericht. Kansen voor West III is één van de vier landsdelige EFRO-programma's.
ELFPO (Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling)	Europees fonds om het platteland van Europa te versterken. De Nederlandse uitvoering hiervan is het subsidieprogramma POP (Plattelandsontwikkelingsprogramma). Dit programma richt zich onder andere op: 1. Agrarisch ondernemerschap: versterken van innovatie, verduurzaming en concurrentiekracht; 2. Duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen (verbetering waterkwaliteit); 3. Goede conditie van het platteland (biodiversiteit, natuur en landschap).
Interreg VIA Duitsland-Nederland	Subsidieprogramma om de Europese samenwerking tussen grensregio's te stimuleren en te bevorderen. Interreg VIA Deutschland-Nederland richt zich op grensoverschrijdende samenwerking tussen Nederland en de Duitse deelstaten Noordrijn-Westfalen en Nedersaksen. Het programma definieert de volgende prioriteiten: 1. Een innovatiever programmagebied; 2. Een groener programmagebied; 3. Samenwerken aan een verbonden grensgebied; 4. Een Europa dichter bij de burger in het grensgebied. De prioriteiten hebben als doel om het programmagebied zo goed mogelijk te laten ontwikkelen.
Interreg VIA Euregio Maas-Rijn VA Euregio Maas-Rijn (EFRO)	Subsidieprogramma om de Europese grensoverschrijdende projecten in het Maas-Rijngebied te ondersteunen. Het programmagebied van het Interreg VIA EMR (Euregio Maas-Rijn) programma omvat Limburg, Zuidoost Noord-Brabant en delen van België en Duitsland. Projecten op de volgende gebieden worden binnen dit programma gefinancierd: • Een slimmer Maas-Rijngebied; • Een groener, koolstofarm Maas-Rijngebied; • Een socialer Maas-Rijngebied; • Beter samenwerkingsbestuur in het Maas-Rijngebied.
Interreg VIA Vlaanderen-Nederland	Subsidieprogramma om grensoverschrijdende samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse organisaties te bevorderen. Het programmagebied omvat in Nederland de provincies Limburg, Noord-Brabant en Zeeland. In Vlaanderen gaat het om de provincies Antwerpen, Limburg, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant (enkel het arrondissement Leuven) en West-Vlaanderen (met uitzondering van de arrondissementen Veurne en Ieper). Interreg VIA Vlaanderen-Nederland kent vier onderdelen, met daarbinnen diverse prioriteiten. De vier onderdelen zijn: 1. Een slimmer Europa;

	2. Een groener Europa; 3. Een socialer Europa; 4. Een Europa zonder grenzen.
Interreg VIB Noordzeeregio	Subsidieprogramma om de transnationale samenwerking tussen partners (publiek en privaat) uit verschillende landen te stimuleren en te bevorderen. Naast Nederlandse regio's, maken regio's van de lidstaten België, Duitsland, Noorwegen, Zweden, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk deel uit van het programmagebied. In het programma staan vier thematische prioriteiten centraal: 1. Robuuste en intelligente economieën in de Noordzeeregio; 2. Een groene transitie in de Noordzeeregio; 3. Een klimaatbestendige Noordzeeregio; 4. Betere governance.
Interreg VIB North West Europe	Subsidieprogramma om de transnationale samenwerking tussen partners (publiek en privaat) uit verschillende landen te stimuleren en te bevorderen. Het Noordwest-Europa-programma is van toepassing in de gemarkeerde regio's van Nederland en in regio's van de lidstaten België, Duitsland, Frankrijk, Ierland, Luxemburg en Verenigd Koninkrijk, alsmede Zwitserland. Deze samenwerking richt zich op vijf prioriteiten: 1. Een slimmer en klimaatbestendiger NWE-gebied; 2. Slimme en gelijkwaardige energietransitie; 3. Transitie naar een circulaire economie; 4. Bevorderen van innovatie in het NWE programmagebied; 5. Transitie naar een sociaal-inclusieve, duurzame en bestendige maatschappij.
Just Transition Fund (JTF)	Het Just Transition Fund (JTF) is een EU-financieringsinstrument voor regio's die afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen en industrieën met een hoge uitstoot. Het programma wordt ingezet om de sociaaleconomische gevolgen van de klimaattransitie op te vangen, waarbij een aspect van het programma zich ook richt op de arbeidsmarkt. Het doel is om hen te helpen zich voor te bereiden op de transitie die nodig is om in 2030 minimaal 55 % emissiereductie en klimaatneutraliteit in 2050 te realiseren.

<u>Overzichtstabel Europees programma – nationale regie</u>

AMIF	Het Asiel, Migratie en Integratiefonds is een onderdeel van de subsidieregeling voor de Europese migratie- en veiligheidsfondsen (EMFV) 2021-2027. Het AMIF biedt subsidie voor de volgende vier doelstellingen: 1. Asiel en opvang; 2. Legale migratie; 3. Integratie; 4. Terugkeer.
EMVAF	Het Europees Maritiem, Visserij en Aquacultuur Fonds (EMVAF) geeft subsidie om innovatie te ondersteunen om de volgende hoofddoelen te ondersteunen: • Het verder verduurzamen en flexibiliseren van de visserijvloot door innovatie; • Het behouden van de aquacultuurproductie;

	• Een bijdrage leveren aan natuuronderzoek- en behoud; • Ervoor zorgen dat Nederland haar verplichtingen uit het gemeenschappelijk Visserijbeleid op het gebied van datacollectie en controle- en handhaving nakomt.
ESF+	Het Europees Sociaal Fonds+ (ESF+) is het belangrijkste Europese middel om werkgelegenheid te ondersteunen, mensen aan werk te helpen en te zorgen voor eerlijke arbeidskansen voor alle EU-burgers. Er zijn drie focuspunten: 1. Kwetsbare en werkzoekenden; 2. Voedselhulp; 3. Sociale Innovatie.
ISF (Fonds voor de Interne Veiligheid)	Het fonds voor de Interne Veiligheid (ISF) is onderdeel van de subsidieregeling voor de Europese migratie- en veiligheidsfondsen (EMFV) 2021 – 2027. De subsidieregeling ISF bevat uit drie doelstellingen: 1. Verbeteren en vergemakkelijken van uitwisseling van informatie; 2. Verbeteren en intensiveren van grensoverschrijdende coördinatie en samenwerking; 3. Ondersteunen van versterking van capaciteiten van lidstaten voor het voorkomen en bestrijden van criminaliteit, terrorisme en radicalisering en beheersen van veiligheid gerelateerde incidenten, risico's en crises.

Overzichtstabel Europees programma – Europese regie

CEF (Connecting Europe Facility)	De Connecting Europe Facility (CEF) ondersteunt een efficiënte, geïntegreerde, duurzame en multimodale infrastructuur in de EU. CEF heeft de volgende pijlers: 1. CEF-Energie; 2. CEF-Digitaal; 3. CEF-Transport. 3. CEF 2021-2027 onderstreept de synergiën tussen de vervoers-, energie- en digitale sector en stimuleert sector overstijgend werk op gebieden als geautomatiseerde mobiliteit en alternatieve brandstoffen.
COSME	COSME staat voor 'Competitiveness of enterprises and SMEs' en heeft als doel om het concurrentievermogen van het MKB in Europa te verbeteren. Het programma ondersteunt het MKB op de volgende gebieden: 1. Toegang tot financiering; 2. Toegang tot internationale markten; 3. Een gunstig ondernemersklimaat.
COST	Coördineren en afstemmen van nationaal gefinancierd onderzoek dat fundamenteel en/of precompetitief van aard is, gericht op vreedzame doeleinden: vraagstukken die voor verschillende landen een gelijke strekking hebben en een basis vormen voor harmonisatie en regelgeving.
Creative Europe	Het Creative Europe programma heeft tot doel de Europese creatieve en culturele sector te stimuleren en daarmee bij te dragen aan zowel de economie, werkgelegenheid, innovatie en sociale cohesie in Europa als ook de verdere ontwikkeling van de Europese cultuur. Het programma bestaat uit drie onderdelen, te weten: 1. Cultuur; 2. Media; 3. Sector overschrijdend innovaties en acties.

	Deze drie onderdelen hebben samen twee hoofddoelstellingen: 1. De bescherming, ontwikkeling en bevordering van de Europese culturele en taalkundige verscheidenheid en het culturele en taalkundige erfgoed; 2. Het economische potentieel en concurrentievermogen van de culturele en creatieve sectoren te vergroten, met name de audiovisuele sector.
Digital Europe	Digital Europe is het Europese programma gericht op digitalisering in de Europese Unie. Het programma zet zowel in op het ontwikkelen van technologie als het toepassen van die technologieën in de samenleving. Digital Europe richt zich op de volgende prioriteiten: 1. Supercomputing; 2. Artificial Intelligence; 3. Cybersecurity; 4. Advanced Digital Skills; 5. Breed gebruik van digitale technologieën in de economie en samenleving.
EEE-F	Publiek-privaat partnerschap van de Europese Unie met EIB en een Duitse en Italiaanse bank, gericht op mitigatie van klimaatverandering. Financiering voor energie-efficiëntie, gebruik van hernieuwbare energiebronnen en 'schoon stedelijk transport'. Begunstigden zijn lokale, regionale en mogelijk nationale overheden of publieke en private ondernemingen die namens deze overheden optreden.
ELENA	Met de ELENA subsidie steunt Europa samen met de EIB (Europese Investeringsbank) steden en regionale overheden bij de uitwerking van hun innovatieve investeringsprogramma's of projecten. ELENA bestaat uit drie onderdelen: 1. Energie-efficiëntie; 2. Duurzame residentiële gebouwen; 3. Stedelijke mobiliteit en transport.
Erasmus+	Erasmus+ is het Europese subsidieprogramma voor onderwijs, jeugd en sport. Aan de basis staat de gedachte dat investeringen in onderwijs, opleidingen en niet-formeel leren van cruciaal belang zijn om mensen - ongeacht hun leeftijd of achtergrond - de kans te geven zich voortdurend te ontwikkelen oftewel: een leven lang te leren. Erasmus+ kent in de programmaperiode 2021-2027 de volgende prioriteiten: 1. Inclusie en diversiteit; 2. Digitalisering; 3. Participatie; 4. Green Erasmus+ (duurzaamheid, milieu en klimaat).
Europe for Citizens (CERV)	Europees programma gericht op het actief maken van burgers voor de Europese samenleving. Het programma kent vier pijlers: 1. Gelijkheid, rechten en gendergelijkheid; 2. Betrokkenheid en participatie van burgers; 3. Daphne (geweld); 4. Waarden van de Unie.
European Defence Fund	Het European Defence Fund (EDF) is gericht op het ondersteunen van gezamenlijk defensie onderzoek in Europa en het bevorderen van een innovatieve en competitieve industriële basis op het gebied van defensie. Daarmee beoogt de EU sneller en kosten effectiever belangrijke strategische defensiecapaciteiten te verwerven in EU-verband.

European Urban Initiative	Het Europees programma European Urban Initiative richt zich op proefprojecten en innovatieve oplossingen voor duurzame stadsontwikkeling. Projecten met de volgende onderwerpen vallen onder European Urban Initiative: • Milieu en klimaat; • Inzet van digitale technologie ten behoeve van innovatie; • Cultuur en erfgoed; • Duurzaam toerisme; • Veiligheid in stedelijke gebieden.
Europees Globaliseringsfonds	Het Europees fonds voor aanpassing aan de globalisering biedt steun aan mensen die hun baan verliezen door structurele veranderingen als gevolg van globalisering.
Eurostars	Eurostars ondersteunt innovatief MKB bij internationale onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten. De doelstelling van Eurostars is de groei en innovativiteit van het MKB te bevorderen. Dit door internationale onderzoeks- & ontwikkelings-projecten door het MKB te stimuleren. Projecten dienen gericht te zijn op het creëren van innovatieve producten, processen en diensten voor commercialisering.
Horizon Europe	Horizon Europe is hét financieringsprogramma voor onderzoek en innovatie. De belangrijkste doelstelling is het stimuleren van wetenschap en innovatie in het bedrijfsleven en de academische wereld. Een projectvoorstel moet altijd passen binnen één van de pijlers van Horizon: 1. Pijler 1: Excellent Science; 2. Pijler 2: Global Challenges and European Industrial Competitiveness; 3. Pijler 3: Innovative Europe.
Interreg VIC Europe	Interreg VIC Europe is het Europese programma dat ten doel heeft om beleidsleren, op het gebied van regionale ontwikkeling, tussen nationale, regionale en lokale overheden te ondersteunen. Interreg Europe zet zich in op drie thema's: 1. Een concurrerender en slimmer Europa; 2. Een groener en veerkrachtiger Europa; 3. Een socialer en inclusiever Europa.
Innovation Fund	Het Innovation Fund financiert projecten die innovatieve koolstofarme technologieën demonstreren. Het doel is om marktklare oplossingen voor de industrie te realiseren, waarmee ook deze sector klimaatneutraal wordt. Het Innovation Fund richt zich op zeer innovatieve technologieën en grote flagship projecten die aanzienlijke emissiereducties kunnen opleveren. Het gaat het demonstreren van unieke, zeer innovatieve projecten.
Interregional Innovation Investments (I3)	Het nieuwe I3 programma heeft als doel om interregionale innovatieprojecten te ondersteunen in commercialiserings- en opschalingsfasen. Nederlandse organisaties kunnen meedoen in beide onderdelen van het programma: 1. financiële en adviserende steun voor investeringen in interregionale innovatieprojecten 2. financiële en adviserende steun voor het ontwikkelen van waardenketens in minder ontwikkelde regio's.
LIFE	LIFE is hét Europese programma voor activiteiten en projecten die een bijdrage leveren aan het klimaat, het milieu en de natuur. Het programma biedt voor veel verschillende onderwerpen mogelijkheden, denk aan energie-efficiëntie, biodiversiteit, luchtkwaliteit en circulaire economie.

	LIFE bestaat uit twee subthema's met eigen prioriteiten en bijbehorende openstellingen. 1. **Subthema Milieu** Natuur en Biodiversiteit Circulaire economie en levenskwaliteit 2. **Subthema Klimaat** Klimaatmitigatie en -adaptie Transitie naar schone energie
URBACT	URBACT is het Europese territoriale coöperatieprogramma. URBACT bevordert duurzame geïntegreerde stedelijke ontwikkeling in steden in heel Europa en is een succesvol instrument van het Europese cohesie beleid. URBACT richt zich op: 1. Capaciteit om stedelijk beleid te ontwikkelen; 2. Ontwerpen van beleid; 3. Implementatie van beleid; 4. Opbouwen en delen van kennis.

ERAC.

Bijlage 3

Overzichtstabel Sustainable Development Goals

1. Geen armoede	Projecten gericht op het verminderen van armoede in brede zin (welvarendheid, dus niet enkel financieel), alsook de impact van armoede. Kan ook gaan om het beleid dat gericht is op het verminderen van armoede.
2. Geen honger	Voor Nederland gericht op de duurzaamheid van voedselproductie (voedselzekerheid) en de impact op de kwaliteit van de leefomgeving en het dierenwelzijn. Ook het tegengaan van voedselverspilling. Voorbeelden: ontwikkelen nieuwe genetische rassen groentes die bestand zijn tegen klimaatverandering of project gericht op verbeteren van dieet van jongeren.
3. Goede gezondheid en welzijn	Vermijden van overlijden, tegengaan van ziektes, preventie van schadelijk gedrag, gezinsplanning, betaalbaarheid gezondheidszorg, vaccinaties, financiering van gezondheidszorg zelf, verkeersveiligheid, mentale gezondheid, en toegang tot medicijnen.
4. Kwaliteitsonderwijs	Van voorschoolse educatie tot een leven lang leren. Ook het tegengaan van genderongelijkheid in onderwijs en projecten gericht op analfabetisme horen bij deze SDG.
5. Gendergelijkheid	Tegengaan discriminatie, gelijke beloning en kansen voor arbeid, tegengaan seksuele uitbuiting, toegang tot seksuele en reproductieve gezondheid, erkenning onbetaalde zorg en arbeid, deelname in besluitvorming.
6. Schoon water en sanitair	Voor Nederland: projecten gericht op kwaliteit van water en efficiënt watergebruik. Bijvoorbeeld waterzuivering en stoppen van lozen chemicaliën in water.
7. Duurzame energie	Ontwikkeling en gebruik van technologieën voor energiebesparing en hernieuwbare energiebronnen. Ook projecten gericht op infrastructuur voor nieuwe energiebronnen.
8. Waardig werk en economische groei	Projecten gericht op economische groei, productiviteit, diversificatie van arbeid, groei van MKB & ondernemerschap, arbeidsrechten en waardig werk voor alle soorten mensen.
9. Industrie, innovatie en infrastructuur	Projecten gericht op het ontwikkelen van de infrastructuur (wegen, spoor etc.), duurzame industrialisering, het verbeteren van wetenschappelijk onderzoek en in algemene zin projecten gericht op technologische innovaties. Ook toegang tot ICT.
10. Ongelijkheid verminderen	Projecten gericht op het verminderen van de ongelijkheid tussen landen en intern op gelijke kansen binnen de sociale infrastructuur. Onder andere: gelijk inkomen, sociale, economische en politieke inclusie, volksvertegenwoordiging, migratie en mobiliteit en tot slot verbeteren mogelijkheden voor internationaal geld overmaken.
11. Duurzame steden en gemeenschappen	Aanbod van betaalbare huisvesting, gezonde leefomgeving (parken, luchtkwaliteit, openbare ruimte), vervoerssystemen en verkeersveiligheid, beschermen en veiligstellen cultureel en natuurlijk erfgoed en klimaatadaptatie van steden (ook rampenrisicobeheer).
12. Verantwoorde consumptie en productie	Efficiënter gebruiken van grondstoffen, verminderen voedselverspilling, afvalproductie verminderen (veel projecten gericht op circulaire economie vallen hier dus onder), informatievoorziening over duurzame levensstijl in balans met de natuur.
13. Klimaatactie	Projecten gericht op het vergroten van de veerkracht en aanpassingsvermogen in het land, de integratie van klimaatverandering in beleid en projecten over bewustwording van klimaatverandering/adaptatie/mitigatie.
14. Leven in het water	Projecten gericht op het behouden en duurzaam gebruiken van oceanen, zeeën en maritieme hulpbronnen. Vervuiling in zee tegengaan, duurzaam beheer van zee- en kustecosysteem, regulering visvangst & herstellen visvoorraad, wetenschappelijk onderzoek op dit gebied.
15. Leven op het land	Projecten gericht op het beschermen, herstellen en duurzaam beheren van het leven op het land in alle vormen (ook zoet water, bijvoorbeeld meren). Hieronder vallen o.a. bosbeheer, tegengaan verlies biodiversiteit, tegengaan stroperij en maatregelen tegen invasieve soorten dieren en planten.
16. Vrede, justitie en sterke publieke diensten	Verminderen van alle vormen van geweld, gelijke toegang tot het rechtssysteem, einde aan corruptie, doeltreffende, verantwoordelijke en transparantie instellingen,

	participatie in besluitvorming verbeteren. Ook projecten voor terrorismebestrijding bijvoorbeeld.
17. Partnerschap op doelstellingen te bereiken	Projecten gericht op versterken van samenwerkingen tussen landen, het ontwikkelen en overdragen van (ecologische) technologie, en het bevorderen van publiek-private partnerschappen.

Notes